

DE
MILITAIRE SPECTATOR.

TIJDSCHRIFT

VOOR HET

NEDERLANDSCHE LEGER.

Teurgestelden aan beide zijden, mogt gij kunnen, gelijk gij het zoudt willen
aan elken Nederlander diep in het hart gegriffelen, dat alles, ja alles moet wor-
den opgeofferd, voor het behouden of verkrijgen van een zelfstandig volksleven
in een vrij vaderland.

J. BOSCH, Nederlands Heldendaden
te Land.

HOOFD-REDACTEUR

J. C. van Rijnveld.

ZESTIENDE DEEL.

JULIJ 1847. — N°. 1.

BREDA,
BROESE & COMP.

1847.

*De vordagelutende verklaren
dat dit Tijdschrift ten haren
Drukken is gedrukt en door
hun meest nitgezien. —
Breda, den 1^{en} Oct. 1847.*

J. C. van Rijnveld

DE

MILITAIRSPECTATOR.

TUDDSCHRIJFT

WILHELMUS VAN DER WOUDE

WOUDE-ROOSTER

J. G. van Nijmegen

WESTENDE DEEL

JULY 1814 - N. 1.

GROENE & COOP

1814

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respectieve geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren, door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachterij aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Majoor der artillerie, VAN RIJNEVELD, te Venlo, met het opschrift: voor den Militairen Spectator. Voor oorspronkelijke opstellen kan een vastgesteld honorarium gevorderd worden, te ontvangen bij de Uitgevers, na de verschijning van het 6de en 12de nummer. Het verlangen daartoe moet kenbaar gemaakt worden bij de inzending der opstellen.

BRIEVEN AAN MARIAS.

XVII.

INHOUD.

Een woord over de houding der redactie bij den aanvang van den 16den Jaargang. — Eene repliek door daadzaken op de verschillende redeneringen over het leger. — Gedachten van een groothandelaar over de gebeurtenissen in Vriesland, Groningen, enz. — Hoe men in ons land de oogen sluit voor de wenken die van buiten gegeven worden. — Hoe men wakker gemaakt worden, doch weder insluimeren kan. — Eene kreet zal echter nog lang worden gehoord. — De redactie heeft wel gedaan met den zestienden jaargang te beginnen. — Voor den Spectator wordt een nieuw veld geopend. — Overtuiging dat de staande militaire magt eene noodzakelijkheid geworden is. — Er zijn wenken en lessen te trekken uit de gebeurtenissen in Vriesland en Groningen, vooral ten opzichte van de organisatie der schutterij. — Zijn de boogschutterskorpsen niet ter pijl en boog gesneld? — Herinnering aan het voorstel, ter oprigting eener elite-schutterij; hare vermoedelijke krachtige werking bij volksofstanden. — Eene geschiedkundige schets van het scherschutterswezen in Tyrol, als eene bijdrage en als bewijsgronden voor het groot gewigt, dat gehecht werd aan de daarstelling eener dergelijke inrigting in ons land.

Het kort bericht, aan het slot van den vorigen jaargang van dit tijdschrift geplaatst, had het u reeds gezegd, dat de redactie nog geenszins gezind is het terrein te ruimen voor den invloed van vele nadeelige omstandigheden en der concurrentie (vergeef mij dit woord, aan het handels-repertoireum der ijverige uitgevers van den Spectator ontleend). Er behoorde echter een vrij hooge graad van volharding toe, om eenen zestienden jaargang te beginnen; maar de redactie heeft, in dit opzigt, reeds sprekende bewijzen gegeven, dat zucht om te volharden haar eigen geworden is. De gebeurtenissen welke op het einde der afgelopen en in het begin dezer maand in het noordelijk gedeelte van ons vaderland hebben plaats gehad, leverden trouwens voedingsmiddelen tot die volharding; zij openden bronnen, rijk van stof voor de verdediging der regten en der belangen van de staande magt; zij waren zoovele krachtige bewijsgronden tegen hen, die het nut der staande legers in het algemeen, en het doelmatige eener bepaalde verhouding der samenstellende armee-deelen in het bijzonder bestreden. Het terrein der polemiek en der krijgswetenschappen alsnu te ruimen, en over te laten aan hen, wier dwalingen en onpraktische leerstelsels door daadzaken kunnen aangetoond worden, zou

men kunnen gelijkstellen met den verdediger, die, na eenen langdurigen hardnekkigen strijd, plotseling zijne positie verlaat, op het oogenblik dat de kans der overwinning voordeelig begint te staan.

De redactie wil zich ook geenszins de verdienste van vol te houden alleen toerekenen; aangezien de aanmoediging van vele lezers en mede-arbeiders er een regelmatig deel van toekomt. De vernieuwde vermindering van het getal geabonneerden heeft haar dan ook niet afgeschrikt, wijl zij vermeende dat er omstandigheden kunnen plaats hebben, die velen zullen doen inzien, dat de oude Spectator ten slotte het best de belangen van het leger begrepen heeft, en als zijn oudste orgaan, eene wedertoenemende belangstelling verdient: *les revenants seront bons.*

Twee maanden geleden had ik niet kunnen denken, dat de zitting onzer Staten-Generaal, dit jaar een soort van *long-parlement* zou worden. Ik had met velen betreurd, dat de telkens vertraagde discussie over het budget, de onzekerheid omtrent het lot dat de armee beschoren zou zijn, zoo lang deed duren. Van achteren beschouwd, is het echter, mijns inziens, een geluk dat dit lot niet vroeger beslist is geworden.

Door een' zamenloop van omstandigheden, heeft de geheele reeks van denkbeelden en gevoelens over de armee geuit, in de laatste dagen, eene repliek, uit daadzaken bestaande, zien opdagen. Voor den een' was alles wat de geschiedenis ons leerde bijgeloof; het onweder dat broeide, een heldere onbewolkte hemel; daadzaken, die elders zoo duidelijk spraken, sprookjes van moeder *de Gans*; — voor den ander' kwam alle weerspraak of verdediging van het goed regt als een gruwel, of ultra-ministerieelgezindheid voor. Buiten- en binnenlandsche vijanden werden weggestreken, de dreigende leerstelsels van het steeds in krachten toenemend *communisme*, geheel ter zijde gesteld; en in plaats van dat alles, zag men bezuinigingsgrootheden interpoleren in de staatskrijgskundige vergelijking. Die gevoelens druichten somtijds, in niet onaardige verwarring, tegen elkander aan; geen grondstelling, hoe en door wie ook gesteund, stond meer

2

vast; de bondste gedachtenwereld was door geen anderen band, dan aan dien der *economie* gebonden; niets hechtte meer 't geen gisteren gold aan hetgeen morgen gelden zou, en een kort, steeds inkrimpensd geheugen begroef het voorledene in eene gelukkige vergetelheid, en dolf alzoo onbedachtzaam de groeve, waarin men allenss de geanatomiseerde deelen van de stervende weerbare magt, ter altoosdurende rust zoude neerleggen. Vele leden der Staten-Generaal meenden, in onderscheidene brochuren, den steen der wijzen gevonden te hebben, of voor 't minst een nieuw licht er door ontstoken te zien; en ziet, al die woorden, gedachten, redeneringen, botsten plotseling op eenige onlusten, die Goddank, spoedig en krachtig gestild zijn, echter aan den bedachtzamen beschouwer uitgebreide stoffe tot denken geven.

In eenen brief van een aanzienlijk handelshuis uit Amsterdam, welken mij dezer dagen onder de oogen kwam, werd in substantie het volgende gezegd: « Wat zou er van ons land, wat van ons volksbestaan, wat van de vrijheid van handel, in het algemeen, en in het bijzonder van den pas weder ontluikenden graanhandel, wat van onze geërfde, of door zorg en vlijt verkregene eigendommen zijn geworden, indien de oproeren in Vriesland en Groningen, en de pogingen daartoe ook in Overijssel aangewend, niet zoo spoedig en zoo krachtig waren bedwongen? Een ieder heeft gehuiverd op de gedachte, dat in Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht, 's Bosch, 's Hage, Leiden, gelijktijdig oproeren hadden kunnen uitbreken, en de geringe militaire magt, vooral de weinige kavallerie, die — zoo men zegt — slechts in vijf onzer gewesten gestationneerd is, en op den oogenblik vele paarden in de weide hebbende, daardoor gebonden gehouden werd. Bij zulke bewegingen van het gemeen, dat op roof en plundering aast, is de kavallerie wel het krachtigst wapen dat men bezigen kan, vooral in steden zooals ons Amsterdam, alwaar alleen door snelheid van beweging, het volk in bedwang kan gehouden worden, als het op verschillende plaatsen te gelijk begint. Brieven uit Groningen en Leeuwarden getuigen dan ook eenstemmig, dat de aankomst van detachementen kavallerie, niet weinig bijgedragen heeft om de rust te herstellen. Het leger kost verbaasend veel geld (het is een handelaar die schrijft) en de kavallerie is in 't bijzonder een groot bezwaar, maar wèl bezien, dan is de vrees die zij inboezemt, een kostbaar pand voor onze veiligheid, en op dit oogenblik, waarin ik u schrijf, heb ik mij voorgenomen telkens beleefd mijn hoed af te nemen voor de schildwacht, die aan de Nederlandsche bank op post staat, en voor de weinige ruiters die hier garnizoen houden.»

Bij het lezen van dezen brief, kwamen mij de dagen van 1830 weder voor den geest, alhoewel de toon die nu aangeslagen wordt, meer angst en bezorgdheid voor den eigendom doet kennen; te meer daar in het slot van bedoelden brief eene zinspeling voorkomt op het voorwendsel, dat het gemeen in Groningen en Harlingen te baat genomen heeft, om ook bij particulieren te plunderen.

Ongelukkigerwijze moest er in ons land zóó iets gebeuren, om de oogen te openen, alhoewel men in de gelegenheid geweest is, zich te overtuigen, dat de krijg tegen den eigendom, reeds voor lang zou uitgebarsten en overal zou gevoerd zijn, indien de staande magt in Frankrijk, in België, in Duitschland, Silezie, Galicie, ze niet bijtijds had bedwongen. Men heeft de vorderingen en de uitbreiding der leeringen van het *communisme*, bij onze burens, stap voor stap kunnen nagaan; en toch meende men hier te lande gerust te kunnen vertrouwen op de kalmte die men bespeurde; geloofde men aan uit- en inwendigen vrede; bouwde men op de vermeende krachten der schutterij, als geheel voldoende voor het behoud van de inwendige rust! Men heeft ook niet willen inzien, dat nu sedert de laatste jaren het vertrouwen geschokt en de liefde bijna verdwenen is; dat het geheel nog slechts berust op het instinct der gehoorzaamheid, hetwelk, hoe vast ook in 's menschen hart gevestigd, eindelijk toch, door het voortdurend klagen, ondermijnd wordt, en dat de overgang tot ongeregelheden en tot tegenstand, alleen dan door kracht van wapenen kan worden belet, als die wapenen goed gevoerd, met beleid bestuurd en altijd bereidvaardig voorhanden zijn.

De *Spectator* heeft het menigmaal gezegd, en is bij herhaling er op teruggekomen, dat de besparing van een millioen 's jaars op het leger, het verlies van vele millioenen in één' dag kan berokkenen; en wie zou dit niet bewaardheid vinden, wanneer die eerste poging tot plundering en verwoesting in Groningen, Leeuwarden, Harlingen, enz., met eenig succes ware be kroond; wanneer het gemeen, in die eerste oogenblikken, die soort van geleiders en bestuurders had gevonden, die gewoonlijk, na eenen gelukten opstand, den tweeden of derden dag, uit het duister te voorschijn komen, om aan de zaken de wending te geven, welke het meest strookt met hunne bedoelingen; wanneer het zijne krachten door geroofde wapenen en achter barrikaden had doen toenemen! De kleine, ineengekrompene, door bezuiniging op bezuiniging besnoeide, door elke tweejarige terugkeerende onzekerheid, moreel verzwakte militaire magt, ware dan buiten staat geweest eenen dam te werpen tegen

den stroom die alles zoude vernield hebben. Immers, wanneer men hier zou mogen aannemen, dat er in die onlusten en opstanden eene staatkundige leuze gemist werd, men zal toch niet ontkennen, dat er een nog veel gevaarlijker leuze zichtbaar werd, die alles wat bestaat dreigde te verlammen; die èn den staat, èn de bronnen van bestaan, van geluk en welvaart, in een woord, die alles dreigde te vernietigen!

Zulke *catastrophen*, hoe klein ook in den aanvang, hebben in de geschiedenis van de laatste zeventien jaren eene zoo vreeselijke beteekenis gekregen, en zijn tevens zóó diepzinnig en ernstig van aard, dat het zinneloos zou mogen heeten, ze niet op te nemen in de vooronderstellingen die men voor de toekomst vormt. En toch heeft men gezien, hoe losjes men daarover heengeloopt is bij ons te lande, hoewel er in hetzelfde oogenblik andere staten van ons werelddeel, veelbeteekenende wenken gegeven werden, om ze te gedenken! (1)

Welligt zal men, als voorheen, weder gaan denken, dat het onweer voorbijgegaan, het luchtgestel kalm geworden is; dat de gevaren die ook ons van de zijde van het *communisme* bedreigen, hetzelfde beteekenen als de neiging, die men voor weinige jaren bespeurde, om alles op den hals der *Jesuiten* te schuiven. Misschien zal men de begonnen redenering met het oude thema weder voortzetten, betoogen en weder betoogen, dat men nog meer bezuinigen moet op het leger, dat men de kavallerie missen, de infanterie besnoeijen, de artillerie inkrimpen kan. De theorie toch laat zich zoo spoedig niet vervaard maken, als zij de praktijk uit het oog wil verliezen. Maar één kreet zal toch nog lang hoorbaar blijven, omdat zij gelijktijdig uit verschillende plaatsen is opgegaan: « *De militaire magt heeft haren plicht gedaan; hare cordate houding heeft gelegenheid gegeven om de schutterij onder de wapens te brengen; doch zij is overal te gering in magt geweest; zij is te veel ingekrompen, zoodat èn met haar, èn met de schutterij, nog rustbewaarders hebben moeten gevormd worden, welke beide*

(1) Het volgend bericht, onlangs in het *Handelsblad* opgenomen, later door deitsche dagbladen bevestigd, doet zien welke oorlog in deze dagen het meeste dreigde:

« Volgens berichten van den Midden-Rhijn, is bij een dezer dagen plaats gehad hebbend *Turnfest* te Bingen eene revolutionnaire oproeping in talrijke exemplaren aan de lagere volksklassen rondgedeeld, onder het opschrift: « *Brood of opstand!* » Dit werk van de radicale propaganda, dat naar alle waarschijnlijkheid uit dezelfde bron voortkomt, waartuit de schriften van HEINZEN voortspruiten, bevat de woedendste bedreigingen tegen den eigen- dom en tegen de gegoede klassen. Zoo veel ons bericht wordt, steunt de geheele oproeping op de volgende beginselen: De honger zij onze veldheer; bloed onze leus; onze vanen de lillende ledematen onzer rijke verdrukkers.»

laatsten toch niet voortdurend op de been kunnen blijven!»

Die kreet zal den denkenden beschouwer lang in de ooren klinken, zij zal zich klagende doen hooren bij de Hooge Regering, en weerkaatsen in de vergaderzalen der Staten-Generaal; zij zal eindelijk — wij hopen dit voor 't minst — den slapenden wekken, en doen inzien, dat het leven van den eenen dag op den ander', evenmin het individu, als den staat past.

Kan men nu elke werkzaamheid het zekerste aan hare vruchten erkennen, dan zal men zeer gemakkelijk uit de bezuinigingsperiode van den laatsten tijd kunnen opmaken, dat, indien het gemeen in Zuid- en Noord-Holland, in Noord-Brabant, in Gelderland en Limburg, het voorbeeld van de Noordelijk-Oostergewesten gevolgd had, men te ver is gegaan in het bezuinigen op de levende weermagt; dat men zich te beschuldigen heeft, dat er geene organisatie der schutterij is tot stand gekomen, niet slechts geschikt om den buitenlandschen vijand te bestrijden, maar ook ingerigt, om het *communisme*, dat vroeg of laat ook hier te lande het hoofd zal opsteken, krachtig te bedwingen, algemeene en individuele vrijheid te beschermen, orde en wet te helpen handhaven.

Voorwaar, vriend *MARIAS!* gij zult met mij instemmen, dat de Redactie wèl gedaan heeft den *zestienden jaargang* van dit tijdschrift aan te vangen. Een ruimer veld toch heeft zich weder voor den *ouden Spectator* geopend; nieuw leven en vuur zal hem voeden en opwekken, bij het terugzien op zijn vroeger leven; verjongde krachten zal hij kunnen toonen in zijnen eigenaardigen werkkring, nu, oogschijnlijk, kleine, doch, uit den aard, belangrijke gebeurtenissen, hoe noodlottig ook voor het oogenblik, hem echter grond en stoffe leveren, om op de toekomst te wijzen, en belangen voor te staan, die hem altijd na aan het hart lagen: de belangen van het leger, naauw verknocht aan den roem en de welvaart van Koning en Vaderland.

De strijd der door den tijdgeest verdeelde partijen in ons vaderland, de beweging naar en het geroep om voortgang, de steeds algemeener wordende wensch naar herziening en verandering onzer grondwettige instellingen, is allengskens ook tot in het leger doorgedrongen, en van dáár die pogingen en al die redeneringen om verandering; dat willen doordrijven van theoriën, die voor als nog geheel vreemd waren aan de praktijk en de ondervinding; van dáár het miskennen van de geschiedenis, welke ons de toekomst en het verledene doet kennen; van dáár dat willen afbreken van hetgeen bestaat, om te bouwen op de theorie van eenen eeuwigdurende vrede; van dáár het miskennen der hartstogten, die, wel verre

van uitgedoofd, misschien sterker woelen dan immer; van dáár eindelijk die verraderlijke gerustheid, dat niets de rust en de kracht der wet zoude kunnen stoorren, die ieder beving, welke geloofde aan hetgeen gezegd en geschreven werd.

Zijn de bezadigden, ook onder den grooten en kleinen handelstand, in Frankrijk, aan de kusten van Italie, in vele steden van Duitschland, in de laatste maanden, meer dan ooit tot de overtuiging gekomen, dat de staande militaire magt eene noodzakelijkheid is geworden, ware het slechts voor de inwendige rust en zekerheid voor personen en eigendom, die overtuiging zal zich ook bij ons vestigen; terwijl men zich in Vriesland, Groningerland en Overijssel even verzekerd zal houden, dat redeneringen van zekere menschen, die beweren dat men in ons land kavallerie kan missen, door de daadzaken gelogenstraft zijn. De kavallerie, vriend **MARIAS**, is op éénen beursdag vijftig proc. gerezen!

Zijn er nu algemeene wenken te trekken uit de gebeurtenissen waarvan hier sprake was, ook uit de bijzonderheden daarbij voorgevallen, zijn nuttige lessen te putten.

De particuliere berigten maken o. a. melding van de moeite, welke het heeft gekost om de schutterij onder de wapenen te doen komen, vooral in Leeuwarden, alwaar, op het oogenblik dat het oproer uitbrak, een groot deel van de kleine bezetting naar Harlingen was getrokken, terwijl het ander deel, het tuchthuis moest bewaken. De tamboer die de verzameling sloeg, werd van zijne trom beroofd, enkele schutters werden bij hunnen gang naar de loopplaats ontwapend en mishandeld; vele hadden geen lust om zich te wapenen en op te komen; en wanneer de militairen in Groningen niet het voorbeeld van ernstig wapengebruik hadden gegeven, achtte men het twijfelachtig, of de schutterij (uit-hoofde harer organisatie) wel ooit tot zulke afdoende krachtmiddelen ware te bewegen geweest, ja dat het zelfs, ware de kavallerie niet juist ter passe verschenen, te bezien zou hebben gestaan, of, in weerwil van de gevallen slagtoffers, de menigte na die eerste losbranding ware uiteengedreven!

Waarlijk, bewijs genoeg voor hetgeen de heer O. S. in zijn, in ons tijdschrift opgenomen, en in een mijner vorige brieven nogmaals aangehaald vertoog over de Schutterij, als ervaren schutter-officier beweert: dat onze tegenwoordige schutterij een zwakke waarborg is voor het onderhouden der inwendige rust.

Trouwens, de noodzakelijkheid, om bij de schutterij nog een rustbewaarderskorps op te rigten, om het aanbod der studerende jongelingschap, van tot het behoud der rust mede te werken, te moeten aannemen, zegt meer dan alle redeneringen tegen de organisatie onzer schutterij.

Toen ik uit de nieuwspapieren en uit de particuliere berigten vernam, dat verscheidene rustige en aanzienlijke burgers zich aangeboden hadden, om gewapend mede te werken tot herstel der rust, zocht ik naar het berigt, of de boogschutters-gezelschappen zich ook hadden aangeboden om met pijl en boog den opstand te bekampen! Te rekenen naar de ovation, waarmede de dagbladen de oprigting van zoovele nieuwe boogschutters-gezelschappen begroet hebben, zou ieder denken, dat er toch iets zeer nuttigs voor de maatschappij, in het herleven van die oude gilden moest bestaan.

Deze laatste zinsnede zult gij voorzeker beschouwen als een *preludium*, voor het thema, dat ik in mijne vorige brieven heb behandeld, omtrent het plan der oprigting van *scherpshutters-gezelschappen*. Mij dunkt, vriend, dat de gelegenheid gunstig is, om er op terug te komen, en u nogmaals de vraag voor te leggen: of mijne voorgestelde gewapende scherpshutters-gezelschappen, bij zulke voorvallen als er nu in Leeuwarden, Groningen, enz., hebben plaats gehad, niet oneindig meer zouden hebben afgedaan, dan al die rustbewaarders, studenten, ja zelfs dan de schutterij? In eene stad als Groningen, had zulk een genootschap, voorzeker 200 hoofden kunnen tellen. Deze, alleen uit den aanzienlijken en deftigen burgerstand gekozen, die van zelf het meeste belang heeft bij ongestoorde rust en handhaving der orde, hadden reeds met een groot zedelijk overwigt kunnen optreden, terwijl hunne geoefendheid in het gebruik van een geducht wapen, hunne zekerheid van alleen de voornaamste belhamels neêr te vellen, in zulke omstandigheden nog krachtiger zoude hebben gewerkt.

Misschien is het vermetel, doch de omstandigheden wettigen deze vermetelheid, te vooronderstellen, dat mijn voorstel tot oprigting van eene *elite-schutterij*, vroeger in mijne brieven (zie IX en X brief in den vorigen jaargang) gedaan, wanneer het nu gelezen werd, eenige meerdere aandacht zou waardig gekeurd zijn. Ik blijf ook nog, en nu nog meer dan vroeger, overtuigd, dat eene soortgelijke organisatie van een deel onzer volkswapening, de vele moeilijkheden, welke eene nieuwe wet op de schutterij schijnt te ontmoeten, zou doen overwinnen.

Ik zeide destijds, dat het mij nuttig voorkwam, dat dit vraagstuk door kundige officieren, zelfs staatsmannen, op de plaatsen waar zulke genootschappen met de landsdefensie in verband staan, onderzocht wierd, en ik acht het nu van veel gewigt, te doen zien, dat het hierbovenbedoeld en door mij u medegedeeld voorstel, werkelijk op geschiedkundige

bouwstukken rustte. Tot dat einde zal ik u een overzicht geven van de scherpschutters-genootschappen in Tyrol, die in het afgelopen jaar door het Oostenrijksche bestuur weder in het leven zijn geroepen. Een verhoog, onlangs in de Duitse *Allgemeine Zeitung*, en daaruit in de *Allgemeine Militär-Zeitung* van Mei en Junij overgenomen, zal mij daartoe tot leiddraad verstrekken, dewijl daarin alles opgenomen is, wat ik vroeger uit verschillende bescheiden had opgezameld. Uit deze mededeeling zult gij ontwaren, wat zulke scherpschutters-sociëteiten, in verband gebracht met onze gebruiken en instellingen, voor ons zouden kunnen worden.

De *Allgemeine Militär-Zeitung* laat dat verhoog door de navolgende korte inleiding voorafgaan:

«Onder het opschrift: «De scherpschutters in Tyrol,» vindt men in de *Allgemeine Zeitung* een artikel uit Eitschland, waarin zeer belangrijke wenken en mededeelingen voorkomen, over den oorsprong, de vorderingen, het verlaauwen en het weder herleven van het scherpschutterswezen, maar in het bijzonder, over het gewigt dezer genootschappen, onder het gezigtspunt eener Volkswapening.

Daaruit, waarde MARIAS! zult gij al dadelijk de redenen kunnen afleiden, welke de *Allgemeine Militär-Zeitung* bewogen dit verhoog over te nemen. Wenken te geven in het belang eener volkswapening stond op den voorgrond, en ofschoon die voornamelijk betrekking hebben op Tyrol, zult gij echter uit het geheele verhoog opmerken, hoe toepasselijk de wenken zijn op topographische landsgesteldheden, als die welke wij op onzen vaderlandschen bodem aantreffen. Ik zal er u trouwens het hoofdzakelijke beknopt van mededeelen, en mij dan alleen tot den tekst beperken, als die iets bijzonders toepasselijks inhoudt.

Na uitgeweid te hebben over het ontstaan van den schietlust in Tyrol, hoofdzakelijk uit het jagtbedrijf, aanvankelijk met pijl en boog, later met vuurwapenen, toont de schrijver aan, dat de adel weldra de voordeelen inzag, welke die liefhebberij hunner lijfeigenen voor de landszaak kon hebben. Van toen af trad ook de adel in de schuttersgilden, en verhieft zoodoende deze vereenigingen in het oog der menigte tot een edel en lofwaardig bedrijf.

«Met de 16de eeuw — zegt de schrijver verder — nam de officiële bescherming van het scherpschutterswezen in Tyrol, zijn opgang en bloei eenen aanvang, tot dat het allengskens een nationaal bedrijf, een wezenlijk bestanddeel van het volksleven, ja een steun en waarborg werd voor de wetgeving des lands, voor zijne vrijheid in alle mogelijke opzigten, zonder er nog van te spre-

ken, dat het een krachtig wapen tegen uitwendige vijanden werd — iets dat uit de natuurlijke gesteldheid des lands als vanzelf voortspoot. Ofschoon vele vorsten reeds vroeger fraaije en kostbare geschenken hadden gegeven voor het vrije prijschieten, werden zij talrijker aangeboden, en doeltreffender van aard, toen zij door vorstelijke handen uitgereikt werden, in den tijd dat de *bus* bij uitsluiting van alle andere wapens, 't wapen dezer bergbewoners geworden was, en toen men deze vrolijke, zich met het schijfschieten vermakende Tyrolers tot bruikbare landsverdedigers wilde opkweeken.»

«Van toen af ging het scherpschutterswezen met de inzigten voor de landsverdediging hand aan hand.» Het zoogenaamde *landlibel* van 1511, schijnt, volgens des schrijvers gevoelen, het eerste grondwettige document te zijn, dat de Tyroler-scherpschutters beschouwden als hun Charta Magna, als den grondslag voor eene landwehr-instelling, zooals geen Duitse staat destijds kon aanwijzen.

«Volgens den zin en de strekking van de bovenbedoelde oirkonde, werd de verdediging van den vaderlandschen bodem uitsluitend aan het volk toevertrouwd, terwijl de inlandsche strijdkrachten tot geene andere doeleinden mogten gebruikt worden. De vorst kon derhalve geenszins voor bijzondere oogmerken over de Tyroler scherpschutters-benden beschikken, dan met hunne toestemming en de goedkeuring der Landsstenden, aan wie de Vorst zich wenden moest. Intusschen vindt men in de geschiedenis menigmaal gewag gemaakt van de hulpbenden, die de Tyrolers vrijwillig ter beschikking der Vorsten stelden, en van de groote diensten door hen in den oorlog bewezen. De geheele strijdmagt der Tyrolers bedroeg in de 17de eeuw ruim 20,000 man. Voor buitenlandsche of zoogenaamde vorsten-oorlogsdiensten, gaven zij echter nimmer meer dan 5000 man, wier uitrusting en soldij voor de eerste dienstmaand, door de Gemeenten of de Stenden betaald werden, doch die daarna ten laste van den vorst kwamen.

Het zoogenaamde *Landlibel* van 1511, ontving van 1605 tot 1660 onderscheidene toegevoegde artikelen, doch uit bijzonderen eerbied raakte men niet aan den oorspronkelijken tekst. Zelfs de landwehr-organisatie van HORMAYR, in 1809 ingevoerd, steunde bijna in alle deelen op de bepalingen van het oude geëerbiedigde Charta Magna.

Met de bijzondere gehechtheid der Tyrolers aan hunne aloude weërinrigtingen, welke zoozeer overeenstemden met den aard en de natuurlijke gesteldheid des lands, en met het karakter des volks, konden ook

geene andere krijgsorganisatiën bij hen ingang vinden. Het regelmatig in strenge krijgsvormen begrensd soldaten-bedrijf stond den Tyrolers tegen de borst.

De landvorsten hadden dan ook reeds voor meer dan eene eeuw, ingezien, dat de afkeer der Tyrolers tegen allen zoogenaamden soldatendwang, evenwel zeer goed te leiden was in het belang der eigenlijke lands-defensie, en dat zij slechts hunne opmerkzaamheid en belangstelling behoeften te vestigen op de geliefkoosde nationale oefening, namelijk het *schijfschutters-wezen*, om het gewenschte doel even goed te bereiken.

De Aartshertog FERDINAND KAREL, ontwierp op dien grond, in het jaar 1652, het eerste algemeene schijfschutters-reglement voor Tyrol, en kende daarbij zeer aanzienlijke prijzen toe aan de beste schutters, op het zoogenaamde *vrij- of prijsschieten*. Zoo schonk hij op de groote vrijeschutters-vereeniging te Innsbruck, in het jaar 1665, aan den besten schutter tot prijs een volkomen geharnacheerd paard van 100 Thlr. waarde, en tot krans een' Hongaarschen os, met een rood en wit taffen kleed omhangen.

De uitstekende diensten door de Tyrolsche scherpschutters, bij de verdediging der grenzen, in 1733, bewezen, bewogen de Oostenrijksche generaals, om het Weenerhof nog meer ten voordeele van het vrijeschieten te bewegen, 't geen dan ook volkomen gelukte. Op keizerlijk bevel, werden de onderscheidene schuttersdoelen behoorlijk, op kosten der staatskas, verbeterd en doelmatig ingerigt, terwijl er meer prijzen werden uitgelooft, die op zon- en feestdagen, in het vrije schijfschieten zouden gewonnen worden. Gelijkzeitig werden er keizerlijke commissarissen benoemd, welke den last ontvingen, om de namen der vrijeschutters op rollen aan te teekenen, en zodoende eene organisatie der schutters voor te bereiden. Deze commissarissen moesten, in tijd van gevaar, als hoofdleaders optreden. Hier beging het Hof den misslag, dat het de hoofdleaders niet uit den boezem der schutters-genootschappen, uit vrije keuze deed voortkomen. Een mislag, die echter geene nadeelige gevolgen had, omdat bij de eerste proeve tot eene ernstige aanwending van het geliefkoosd wapen, ter verdediging van den vaderland-schen bodem, de Tyrolers zelve in dat opzigt het initiatief namen, en uit vurige vaderlandsliefde, hunne zelfstandigheid zoodanig deden gelden, dat de scherpschutters-genootschappen, daardoor gestrekt en geleid, in 1809 eene bladzijde voor de wereldgeschiedenis met hun bloed schreven,

welker leerrijke inhoud, nimmer door het stof eener ondankbare nakomelingschap bedekt en uitgewischt, noch door bedilzuchtige historieschrijvers kan gecorrigeerd worden.

Tyrol bezweek, maar boog zich als een heldenmoedig volk, d. i. om, bij de eerste gunstige gelegenheid, weder met des te meer kracht op te staan.

In Duitschlands vrijheidskamp greep de Tyroler weder moedig naar het oude wapen, maar ten voordeele van het oude keizershuis, en bij het groote huldigungsfeest van keizer FRANS in 1816, deden de bussen van 1809 zich overal met den welgekenden toon, feestvierend hooren. Daarna hingen de trouwe schutters het vereerde wapen onder het beeld der moeder Gods, of borgen het in de kast, naast het bruidegomskleed. De laatste er uit gevallen schoten waren te ernstig, te kostbaar geweest, om het eerwaardige wapen nogmaals voor spel en tijdverdrijf te mogen gebruiken.

Van teen af schenen de schutters-genootschappen, bij het vooruitzicht van eenen langdurigen vrede, na zoovele bloedige krijgsbemoeijenissen, hun doel en drijfveer verloren te hebben. De vrede-slenter deed het overige, de aanmoedigingen van hoogerhand bleven achterwege. Ook dáár dacht men, dat de dagen van gevaar niet weder konden terugkeeren, en zoodoende zank eene instelling, die, met eenige weinige aanmoediging, oneindig in krachten had kunnen toenemen en een bolwerk kunnen worden voor de Oostenrijksche erflanden. Slechts hier en daar viel nog een enkel schot, uit tijdverdrijf of uit dagdieverij, maar de nationale zin er voor was reeds diep gezonken.

Maar het jaar 1838 nam eindelijk plaats in de rei der jaren onzer eeuw, en de opvolger van Keizer FRANS maakte zich gereed, om zich ook in Tyrol te doen huldigen. Hij wenschte bij die gelegenheid door de oude scherpschutters-genootschappen begroet te worden. Het scheen alsof men een voorgevoel had van naderend gevaar, van tijden van nood, waarmede de toekomst kon bezwangerd wezen!

Aan den wensch des Keizers werd op eene wijze voldaan, die genoeg deed zien, dat er slechts eene hoogere aanmoediging noodig was, om den alouden roem te doen herleven. De vereerde groene en witte vanen werden plegtstatig uit de kerken gehaald, en van roest en vredesstof ontdaan, om ze in Gods vrije lucht weder te doen wapperen. Daarmede ontwaakte Tyrol uit den slaap die het nationaal gevoel bijna geheel verdoofd had. De oude tamboers en pijpers zochten hunne verdroogde instrumenten op, en leproefden den vroeger geliefkoosden

schutters-marsch. De schutterszin had slechts geslapen, maar was niet verloren. Meer dan 15000 scherpschutters toonden den hoed naar oud krijgsgedrag, klemden de bijna vergeeten bus in de krachtige mannevuist, en schaarden zich in rei en gelid. Wie zag die krachtvolle mannen, deftig in feestgewaad voorbij den Burg te Innsbruck defileren, zonder te beseffen, hoe groot en krachtig het volk is, dat zijn weêrvermogen kent en weet te gebruiken! En wat vorderden deze mannen van hooger hand? Alleen steun en aanmoediging voor het aloude gebruik. De landsstenden vroegen slechts eene geregeldde wapening en weinige geldelijke offers. Maar toen waren ook weder zij bij de hand, die in 't organiseren, reguleren, inspecteren en centraliseren, het grootste heil zoeken.

Als antwoord op al de voorstellen van de laatstbedoelden, verscheen de beslissing van Keizer FERDINAND van 5 April 1839, in den aanhef waarvan woordelijk de navolgende zinsnede voorkwam: «Overtuigd, dat voor gevallen van gevaar, ons getrouw volk zijne overgeërfde strijdbaarheid bewaren zal, willen wij geene afzonderlijke verbindtenissen aan dat volk opleggen voor eene dienst, waaraan alle weerbare mannen op den eersten roep zich zullen toewijden.»

Voor het geval eener werkelijke oproeping voor de dienst des vaderlands, verzekerde de Keizer zijne Tyrolers bijzondere gunsten. Aan de opgevorderde scherpschutters zou het overgelaten worden zich in kompagnieën te vormen, hunne opper-kommandanten, officieren en onderofficieren te kiezen; doch de Keizer bepaalde de onderscheidingsteekenen, stelde de stofelijke verzorging der gewapende Tyrolers gelijk aan die van het staande leger, en beloofde, op keizerlijk woord, de verzorging der betrekkingen van hen die zouden vallen in den strijd. Gelijktijdig echter verlangde de Keizer: «DAT DE BEVOLKING VAN TYROL DE EIGENAARDIGE GRONDSTOFFEN EENER VRIJWILLIGE VOLKSWAPENING REEDS IN DE DAGEN VAN RUST EN VREDE ONDERHOUDEN EN VOORTDUREND DOOR ALLE MIDDELEN ZOUDE AANBEVELEN.» Op dien grond wenschte de Keizer, dat aan 's volks eigenaardige instelling der schuttersgilden en schietoefeningsplaatsen, de grootste uitbreiding en de doeltreffendste inrigting gegeven werden. De hofkanselarij ontving het bevel, eene organisatie dier genootschappen voor te bereiden, waaruit men echter allen militairen dwang zoude verbannen, maar waarbij men er voornamelijk op zou letten, om den ouden lust tot het schijfschieten door alle mogelijke middelen op te wek-

ken en te voeden, door rijke prijzen, terwijl men tevens het deelnemen aan die genootschappen gemakkelijk zou maken.

Zoo is dan, uit de vele voorstellen en plannen tot formatie van eene landwehr-instelling, of de oprigting eener nationale garde voor Tyrol, eindelijk een wijs en verstandig plan voortgekomen, dat op den nationalen zin berust, en die de strijdvvaardigheid der Tyrolers tot een gewenscht doel zal leiden; en is men daarmede, in een woord, den voor eeuwen reeds betreden weg wederom ingeslagen, die den Tyroler regtstreeks en geregeld naar de schietoefeningsplaats zal voeren: «Schieten en goed schieten, dat is de «hoofdzaak. Mannen die zeker van hun schot zijn, «leeren zeer gemakkelijk, hoe en waar zij die scho-«ten zullen aanwenden. De kunst om van het ter-«rein de beste partij te trekken, leert spelende «voor de schijf.» Zoo spraken de oude Tyroolsche strategen, en wie zal het tegendeel beweren?

Hier, waarde MARIAS, wil ik u eindelijk rust vergunnen; in mijnen volgenden brief zal ik u nog eenige notitiën mededeelen omtrent de uitvoering van den keizerlijken wil. Zulke zaken laten zich toch niet in eens toedienen; terwijl ik reeds genoeg zal geschreven hebben, om u te overtuigen, op welke gronden mijne plannen en mijn voorstel tot oprigting (zie IX en X. brief) eener elite-schutterij hier te lande rustte: een voorstel, dat der vergetelheid, en van menige zijde het epithet van *droombeeld* al dadelijk is toegedacht. Mijne ijdelheid en eigenliefde waren er niet door gekrenkt geworden, omdat ik reeds, vóór dat ik ze u mededeelde, wist wat lot ze beschoren zoude wezen. Alle zaken toch, die meer voor de toekomst, dan voor den dag van heden, moeten werken, zijn geen gangbare munt. Intusschen fluistert mijne eigenliefde mij toe, u wel opmerkzaam te maken, dat het belangrijk artikel uit de *Allgemeine Zeitung*, waarvan hierboven sprake was, lang na de mededeeling mijner voorstellen in het licht is verschenen, het aan u overlatende, om bij vergelijking, de overeenstemming op te maken, welke er tusschen de hoofddenkbeelden van mijn plan, en de geschiedkundige schets van het Tyroler schutterswezen bestaat. In mijnen volgenden brief hoop ik, onder andere zaken, nogmaals op dit onderwerp terug te komen.

Ik zal later trachten aan uw verlangen te voldoen, met mijne nasporingen u mede te deelen betreffende de oorzaken van het breken der assen van spoorrijtuigen, waardoor nu laatstelijk weder een groot ongeluk op den Maagdenburger spoorweg is veroorzaakt.

HISTORISCHE BIJZONDERHEDEN,

OVERGENOMEN

UIT DE NAGELATEN PAPIEREN VAN DEN PRUISSISCHEN

GENERAAL EISENHART.

(*Vervolg van N°. 11, 15^{den} Jaargang.*)

Het plan werd nu gevormd, een korps van 6000 man te doen inschepen, om naar Pommeren te zeilen, ten einde daar met de Zweden vereenigd te opereren. De keuze van eenen aanvoerder, welke eerst tusschen v. RÜCHEL en BLÜCHER onbepaald was, viel op den laatsten, en het korps marcheerde naar Pillau om ingescheept te worden, hetgeen ook eenige dagen daarna plaats had, hoewel er nog verscheidene etmalen gewacht moest worden op gunstigen wind; in dien tijd kwam de tijding van het mislukken der expeditie van den generaal v. BULOW ter ondersteuning van Dantzig, welke generaal nu ook bestemd werd om den togt naar Pommeren mede te maken. Den vierden dag werd het anker geworpen bij het eiland Rügen, en den volgenden dag had de ontscheeping plaats. De generaal v. BLÜCHER nam zijn hoofdkwartier te Straalsund, waar zich ook de koning van Zweden bevond. Ongeveer acht dagen later werd het korps naar Voor-Pommeren overgebracht, en nadat de koning van Zweden er revue over gehouden had, rondom Greifswalden gekantonneerd. De toenmalige overste v. BULOW kommandeerde de voorposten, welke de rivier de Peene bezet hielden.

« Wij moesten nu, » gaat EISENHART verder voort, « onze kwartieren verlaten en dorpen in de nabijheid van de rivier bezetten. Hier had ik gelegenheid den geheelen omtrek naauwkeurig te leeren kennen, en vond ook eene ondiepe plaats, die zeer goed met kavallerie te passeren en niet door den vijand bezet was. Nadat ik die streek had opgenomen reed ik naar den overste v. BULOW, om hem het croquis over te reiken, en hem te berigten, dat omtrent een kwartier aan de overzijde der rivier, een dorp lag, waarin de hertog van AHREMBERG met omtrent 400 man kavallerie, onbezorgd kantonneerde, en die men met tamelijke zekerheid kon opligten. Verheugd over dit bericht, gaf de overste mij bevel, deze onderneming in den nacht uit te voeren, daar te 12 uur de wapenstilstand eindigde. Hij kommandeerde daartoe 200 man kavallerie en een even sterk detachement infanterie, hetwelk bij de Furth als soutien zou worden geplaatst. Wie kon meer verheugd zijn, dan ik, dat ik degen zou zijn, die den eersten slag zou slaan. Alles was voorbereid en de onderneming scheen mij zoo goed als gelukkig afgevoerd, toen een ordonnans mij zoo spoedig mogelijk bij den overste ontbood. Daar gekomen, vond ik hem geheel buiten zich-zelfen, ja woedend, daar hij mij mededeelde, dat een uur te voren de tijding van het sluiten des vredes was

aangekomen. Ook mij was het, als voelde ik mij geheel verlamd; al wat ik mij had voorgesteld, waren luchtkasteelen; en welke vrede was er te verwachten, daar wij tegelijkertijd de tijding van den verloren slag bij Friedland ontvingen! — Maar ik wil dit alles overslaan en alleen nog vermelden, dat — nadat Straalsund en omstreken door onze troepen verlaten waren — wij ons langzaam over Wolgast en Schwinemünde naar Treptow begaven, en dat de Franschen en Beijeren, onder de bevelen van den maarschalk BRUNE, Voor-Pommeren geheel in bezit namen.»

Terwijl het hoofdkwartier te Treptow was, moest EISENHART het kommando van zijn eskadron aan den ritmeester v. ARNIM overgeven, en werd hij weder bij den staf van den generaal BLÜCHER geplaatst, welke steeds de grootste toegenegenheid voor hem koesterde. Ondersteund door den toenmaligen overste v. GNEISENAU, den regerings-director JUSTUS GRUNER en de regeringsraden RIBBENTROP en WISLINCK, werden door BLÜCHER de uitgebreide plannen ontworpen en tot een begin van uitvoering gebracht, welke in den lateren bevrijdings-oorlog zulke goede vruchten gedragen hebben. Hiertoe kan men vooral rekenen het Kremper-systema en de aanstelling van eene menigte non-actieve officieren. EISENHART zelf nam hieraan een werkzaam deel, onder anderen door eene reize in het Mecklenburgsche, deels om den geest der inwoners na te gaan, deels om verbindtenissen met de voornaamste grondbezitters aan te knoopen.

« De generaal BLÜCHER, » schrijft hij verder, wenschte (1808), dat ik naar Königsberg zou reizen en alles aanwenden, om hen die den koning en de koningin omringden, voor zijne plannen te winnen, welke daarin bestonden, dat de Koning met Oostenrijk, 't welk zich op eene groote schaal tegen Frankrijk wapende, gemeene zaak zou maken. Vooral moest ik alles in het werk stellen, om bij den Koning eene audientie te verkrijgen, bij welke gelegenheid ik hem alles moest blootleggen, wat de generaal naauwkeurig van den staat van zaken wist, hetgeen ook zeer natuurlijk was, daar hij overal met de invloedrijkste mannen in het buitenland in verbinding stond. — Daar ik den Koning om de vergunning tot mijn huwelijk wilde verzoeken, deed ik zulks als de reden mijner komst te Königsberg voorkomen, waar mijne taak mij gemakkelijker viel, dan ik had gehoopt. Want de gravin Vosz, opperhofmeesteres van de Koningin, welke ik het eerst mijne opwachting maakte, en die ik voorzigtig den wensch van den generaal mededeelde, kwam mij reeds halverwege te gemoet. « God zij dank! » riep zij uit, « dat men toch eens weder krachtige manntaal hoort, want..... » Zij beloofde mij, dat ik de Koningin zou spreken, die er evenzoo over dacht als ik; dat zij deze van alles zou onderrigten, en dat deze doorluchtige vorstin het zeker daarheen zou weten te brengen, dat ik den Koning alleen kon spreken. Elken morgen was ik bij het toilet van de gravin tegen-

woordig, en werd altijd zeer vriendelijk ontvangen. Dikwijls bevond zich daar ook de generaal v. KÖCKRITZ, bij wien ik mij ook schielijk na mijne aankomst, volgens dienstpligt, aangemeld had en die mij wel zeer vriendelijk ontving, doch van het eigenlijke doel mijner reis niets vernam, daar ik het terrein met tamelijke zekerheid kende. — De geheim kabinetsraad BEYME sprak veel en opregt over het verledene, en over de fouten welke gemaakt waren; hij verzekerde mij, dat zijn geweten hem knaagde, wanneer hij mij zag, en dat het hem onbegrijpelijk was, dat hij mijne berigten, toen ik in Coburg en Hildburghausen geposteerd stond, niet geloofd had, welke, wanneer men er acht op had geslagen, het gebeurde ongeluk hadden verhinderd, enz. Toen wij over den vrede van Tilsit spraken, zeide ik, dat, wanneer de Koning zich te Memel had ingescheept, in plaats van den vrede te onderteekenen, en naar Pommeren gegaan ware, hij daar hoogstwaarschijnlijk zijn rijk weder zou veroverd hebben, daar NAPOLEON van den Niemen niet zoo snel had kunnen terugkomen, om hem daarin te verhinderen. Hij riep uit: « en gelooft gij dan niet, dat ik dit aangera- den heb? 500 Schepen lagen zeilrèe in de haven, en alles » was gemakkelijk te bewerkstelligen geweest; maar daar » waren anderen, welke afraadden, en ik kon de bovenhand » niet verkrijgen. O! zeg gij toch den generaal v. BLÜCHER, » dat hij mij geene schuld moet geven; maar wat kan ik » alleen doen?» Deze brave man leeft nog, en zou zeker de juistheid mijner woorden kunnen staven, wanneer hij er immer toe werd opgevorderd.

Mijn voormalige regimentschef, later de gouverneur van Warschau, de luitenant-generaal VON KÖHLER, hield zich toenmaals ook te Königsberg op, om er zijne aanstelling af te wachten. Met dezen onderhield ik mij dikwijls over den toestand van ons vaderland, en bekwam van hem menige inlichting over zaken, die den generaal v. BLÜCHER belang moesten inboezemen. — Op zekeren morgen kwam de Kriegs- en Steuerrath VELLHAGEN, dien ik reeds in Kempen (in het toenmalige Zuid-Pruissen, aan de grenzen van Silezie), waar hij geplaatst was, had leeren kennen, bij mij in mijne woning, en maakte mij in vertrouwen met het pas opgerigte Tugendbund bekend; hij drong er bij mij op aan, om ook lid te worden, en zoo mogelijk, ook den generaal v. BLÜCHER en andere vaderlandslievende mannen voor het verbond te winnen. Om mij nopens de strekking van dit verbond naauwkeurig in te lichten, liet hij mij de statuten, en verzocht verlof, mij den volgenden dag in de vergadering te brengen, waar ik alleen uitmuntende mannen vinden zou. Na naauwkeurig onderzoek der statuten, vond ik daarin alleen het beste middel, om de natie te veredelen en hare kracht op te wekken, en was bereid er deel aan te nemen. Maar op denzelfden dag was ik des middags de gast van den generaal v. KÖHLER, in het hôtél waar

de meeste generaals en de aanzienlijkste ambtenaren gewoon waren te eten, en wij waren ongeveer een uur aan tafel, toen de lijfjager des Konings verscheen en naar mij vroeg. Hij bragt mij het bevel, ten half vijf uur bij Zijne Majesteit te verschijnen, voegde er evenwel bij, dat ik een kwartier vroeger bij de Koningin moest komen, welke mij eerst wenschte te spreken. (Dit laatste zeide hij mij zacht in het oor). — Natuurlijk verwekte deze boodschap eenige verwondering onder de aanwezenden, hetwelk bij mij evenwel het geval niet kon zijn, daar ik dit reeds lang verwacht had.

Zoodra het vier uur was, ging ik naar het kasteel en werd ook dadelijk bij de Koningin toegelaten. Nadat zij mij zeer welwillend had ontvangen, zeide zij, dat het haar gelukt was, den Koning tot een bijzonder gehoor voor mij over te halen, en dat zij hem reeds met mijne taak in algemeene trekken had bekend gemaakt. Zij spoorde mij aan, « geen blad voor den mond te leggen » (dit waren hare eigene woorden), en alles te zeggen wat wij in Pommeren met zulk eene groote overtuiging hoopten. Zij, voor hare persoon, wenschte niets vuriger, dan dat de Koning mogt besluiten aan de voorstellen en beden van den generaal v. BLÜCHER gehoor te geven, en uit den ondragelijken en smartelijken toestand te geraken, waarin wij ons allen bevonden, en liever eervol onder te gaan, dan langer in deze onwaardige afhankelijkheid te leven. Vervolgens deelde deze onvergetelijke vorstin mij het geheele gesprek mede, dat zij met NAPOLEON had gehad; dat zij zich, uit liefde voor haar volk, tot smeeken en vleijen vernederd had, en dat het haar reeds gelukt was, het hart van dien gruwzamen mensch te trefsen, daar hij haar had beloofd met een klein offer tevreden te zijn, en het overige weder terug te geven. Toen evenwel TALLEYRAND den volgenden dag van den Keizer de gevolgen van dit gesprek had vernomen, had hij gezegd: « Wat? Koningen hebben te ver- » geefs voor de voeten van Uwe Keizerlijke Majesteit gele- » gen, en nu zou eene vrouw over u zegevieren?» Hierop had NAPOLEON het hoofd opgestoken en met kracht uitgeroepen: « Pah! Gij hebt gelijk, deze vrouw zal over mij » niet triomferen!» Zoo was hare hoop vervlogen, en zij had verder niets meer kunnen verkrijgen. Terwijl zij mij dit mededeelde, liepen haar de tranen over de wangen, en ik zelf werd diep geroerd door dien aanblik. Met de volste overtuiging zeide ik, dat de hemel op onze zijde zou wezen, en dat wij ons zeker geheel en al verheffen en wreken zouden; dat ik het voor 't grootste geluk mijns levens zou houden, wanneer ik er toe bestemd was, in den oorlog den persoon des Keizers zelf te genaken, en dat ik wel wilde weten, of men hem dan levend behouden, of wel afmaken moest (1)... Op dit oogenblik ging de

(1) *Abmürken*, staat er in het oorspronkelijke. « Deze uitdrukking, » zegt EISENHART, « ontviel mij in de opgewondenheid, waarin ik mij » bevond. »

deur open van de kamer des Konings, welke er uit wilde treden, doch toen hij mij gewaar werd, weder terugging. Maar de Koningin snelde hem na, en kwam met den Koning spoedig weder in hare kamer terug. — Nu zeide de monarch tot mij: «Gij wilt trouwen, hoor ik? — «Om U. M. te «dienen; men kan bij de tegenwoordige rust niets beters «doen.» — «Ik ken uwe bruid zeer goed uit Potsdam, «waar zij zich met hare moeder ophield. Ook heb ik «haar nog op mijne zoogenaamde retirade, wanneer men «het zoo noemen kan, te Werneuchem gezien. Nu, ik «hoor, dat gij zulke sanguinische gronden tot hoop hebt, «deel die mij toch ook mede.»

«Gedachtig aan het bevel van de Koningin, opende ik nu de sluizen mijner welsprekendheid, en zeide den Koning alles wat de generaal v. BLÜCHER wenschte, en hoe het er in Oostenrijk en Spanje inderdaad uitzag; namelijk, dat Oostenrijk reeds meer dan 400000 man slagvaardig had, en zeer spoedig den oorlog verklaren zou; dat uit Spanje, hetwelk den Keizer bijzonder bezighield, ons heil komen zou; dat zich van onze zijde, op den eersten roep, 100000 man snel zouden verzamelen; dat geheel Duitschland slechts op het besluit van den Koning wachtte, om zich met hem te vereenigen, daar hij nu ook algemeen bemind werd, hoewel hij vroeger reeds algemeen geacht was, enz. Hierop hernam de Koning: «dat het met Oostenrijk zoo geheel rigtig niet was, dat het wel, zooals hij gehoord had, formidabel wezen zou, maar zulk een aanzienlijke magt toch niet zou hebben. In Spanje zou het er ook niet zoo uitzien, en hij wist niet of de heer bijzonder veel verstand had; het volk was zeer bigot, en werd door papen geregeerd, enz. Hij wist niet, waarom hij vroeger ook in het buitenland niet bemind was, daar hij nooit iemand leed gedaan had.

Daarentegen verzekerde ik den Koning, dat Oostenrijk stellig die magt bezat, waarvan de generaal de overtuigendste bewijzen had. Wat den Koning van Spanje betrof, zoo geloofde ik, dat het voldoende wezen zou, wanneer hij zoo veel verstand had, om goeden raad aan te nemen, en dat een bigot volk meer waard was, dan een dat in het geheel geen godsdienst bezat. «Nu, gij kunt daarin mogelijk wel gelijk hebben,» sprak de Koning, «maar waarom was ik vroeger buitenslands niet bemind?» — «Uwe Majesteit houde «het mij ten goede, wanneer ik het welligt waagde, te stout «te spreken.» — «Nee, neen!» viel de Koning mij in de reden, «ik hoor u gaarne spreken.» — Daar mij nu een blik op de Koningin moed gaf, zeide ik: «De bezetting van «Hannover mag er de oorzaak wel van zijn.» — «Maar, «wat moest ik dan doen, wanneer ik voor Anspach-Bayreuth «en Wezel geene andere vergoeding krijgen kon? Ik moest «het voorloopig wel aannemen, en zou het ook niet be- «houden hebben. Het is mij onaangenaam genoeg geweest.» Zooveel in mijn vermogen was, trachtte ik het gunstig

oogenblik ten nutte te maken, om den Koning te overtuigen, dat nu het tijdstip daar was, om te handelen; maar de Koning beweerde, dat niet alleen Rusland en Zweden hem zouden tegenwerken, daar deze eerst onlangs vrede gesloten hadden, maar ook, dat wij generaals ontbraken. Toen ik hiertegen aanvoerde, dat Zijne Majesteit genoeg generaals kon vinden, wanneer ze niet enkel onder de generaals gezocht werden, riep de Koning uit: «Ja, ja, ik «versta u, gij hebt gelijk, om 10 à 20000 man te kom- «manderen; maar wanneer het leger eenmaal weder 150000 «man sterk is, wie dan? dien zou ik wel eens willen lee- «ren kennen.» — «Dat is U. M. zelf,» viel ik hem snel in de reden, «wanneer gij slechts vertrouwen op u-zelfen «wilt hebben!» — De Koning zag mij een oogenblik verwonderd aan, terwijl de Koningin mij met bijval toewenkte, en zeide toen: «Ik dank u, ik dank u voor uwe goede «meening, maar hoe zou ik in mijn ongeluk vertrouwen «op mij-zelfen kunnen hebben? Bedenk al hetgeen mij vroe- «ger overkomen is, en nu deze schoone lotsbeschikking! «op die manier moet men wel alle vertrouwen verliezen.»

Het is mij onmogelijk, al hetgeen hierop nog volgde, wijdloopig aan te voeren, daar ik mij slechts het zoo even medegedeelde, als strikt met de waarheid overeenkomstig, herinner; evenwel duurde het onderhoud nog langer, en eindigde met eene aanbeveling aan den generaal v. BLÜCHER, ongeveer met de volgende woorden:

«Groet den generaal van mij, en zeg hem, dat ik hem «laat verzoeken, zich om alles in de wereld rustig te hou- «den; het tijdstip is er nog niet, dat wij moeten breken, «willen wij niet geheel en al vernietigd worden. Doch «ik laat hem hartelijk danken, en zal het hem zeker da- «delijk schrijven, wanneer er vooruitzichten op een geluk- «kig gevolg bestaan. Groet ook mijne brave generaals, «die aldaar zijn, en reis gelukkig.»

Hierop ging de monarch in zijne kamer. De Koningin bleef nog eenige oogenblikken, droeg mij nog een en ander op voor BLÜCHER en naar Berlijn, en zeide toen:

«Ik ben zeer verheugd geweest, eindelijk eens van blijdere «vooruitzichten te hooren. Zeg BLÜCHER veel hartelijks van «mij; groet uwe bruid en uwen toekomstigen zwager PUTT- «LITZ, en zeg den laatsten, dat ik zeker niet zal vergeten, «den Koning dikwijls aan hem te herinneren.»

«Zoo verliet ik deze, in alle opzichten, onvergelykelijke Vorstin, en begaf mij dadelijk naar den heer DELLBRÜCK, opvoeder van den Kroonprins, die, even als de heer REIMANN, opvoeder van den Prins FREDERIK, mij gedurende mijn verblijf, de grootste bewijzen hunner deelneming aan mijne zending hadden gegeven, en bij wie ik elken avond moest doorbrengen, daar de beide Prinsen, die mij uit Berlijn kenden, mij gaarne zagen, om hen alle gebeurtenissen gedurende den laatsten veldtog mede te deelen.

«Daar ik eerst den volgenden dag met eene koeriergelegenheid kon vertrekken, maakte ik mij den overigen tijd ten nutte, om de gravin v. Vosz en de geheime kabinetsraad BEYME, kennis te geven van den uitslag van mijn onderhoud, in zooverre ik het namelijk, zonder indiscreet te zijn, raadzaam oordeelde; bewust welk groot aandeel zij er aan namen. Ik moest den laatsten avond dat ik in Königsberg bleef, nogmaals bij de Prinsen doorbrengen, en bij deze gelegenheid maakte ik de beide opvoeders bekend met de statuten van het Tugendbund, welke men in mijn bezit had gesteld, hen verzoekende ze, na nauwkeurig onderzoek, bij hooggeplaatste personen ingang te doen vinden, want ik zelf was van hunne voortreffelijkheid — namelijk zooals zij toen waren — overtuigd. Gedurende het souper werd mij een billet van de gravin v. Vosz ter hand gesteld, met ingeslotene Louis d'ors, welke zij voorgaf van eene onbekende persoon ontvangen te hebben, als een bijvoegsel tot de reiskosten. Dat dit een geschenk van de Koningin was, kon ik gemakkelijk raden, en vernam het ook later van de gravin zelve.

Te Treptow teruggekeerd, vond EISENHART den generaal BLÜCHER in eenen bedenkelijken toestand. Tusschen beide had hij allerlei visioenen, die zijne vrienden zeer bezorgd voor hem maakten. Zoo verbeelde hij zich dat zijn hoofd versteend was, en verzocht EISENHART er met een hamer op te slaan. Dan weder zeide hij, dat hij zwanger was, en wanneer men daarom lachte, en hem van zulke denkbeelden trachtte af te brengen, werd hij zeer verstoord. Verder verzekerde hij, dat hem een officier verschenen was, die reeds lang overleden was, en hem met den vinger had bedreigd. Ook was hem zijn jongste kind, dat voor een paar maanden gestorven was, verschenen, en had, zooals hij verzekerde, zijne handjes naar hem uitgestrekt, enz., al hetwelk degenen, die hem omringden, zeer bezorgd maakte.

EISENHART reisde nu, na zijn huwelijk te hebben voltrokken, naar Berlijn, deels om zijne familie te bezoeken, deels om zekeren last van den generaal v. BULOW te vervullen, die hem zijn vol vertrouwen geschonken had, en zeer werkzaam was, terwijl hij de staatkundige aangelegenheden geen oogenblik uit het oog verloor. Na een paar maanden oponthoud te Berlijn, werd hij eindelijk gewaarschuwd, dat de fransche politie achterdocht omtrent hem voedde, en werd hij ook werkelijk, acht dagen later, door een gensdarme, bij den gouverneur, den generaal ST.-HILAIRE ontboden; doch hij wist zich op eene zeer geslepen wijze uit dezen moeilijken toestand te redden, en maakte tevens van deze gelegenheid gebruik om een reispas voor zich, zijne vrouw en twee bedienden te verzoeken, welke passen zeer moeilijk te verkrijgen, en te noodzakelijker waren, daar het bevel was gegeven, geen pruisisch officier zonder pas van den gouverneur, over den Oder te laten gaan. Naauwelijks in het bezit van dien pas gekomen, reisde hij onmiddellijk met

zijne vrouw en zijnen broeder, die tot over den Oder voor zijn bediende doorging, af, en trok zoo spoedig mogelijk, langs zijwegen verder, hetgeen later bleek zeer voorzigtig te zijn geweest, daar hij denzelfden avond weder bij den gouverneur ontboden was. Na drie dagen bereikte hij Treptow, waar de generaal BLÜCHER, zoowel als de generaal v. BULOW, zeer tevreden waren hem buiten gevaar te zien.

Hier vond hij eenige brieven, waarbij onder anderen de nieuwe statuten van het Tugendbund, welke, zooals hij zich uitdrukt, nu eene strekking deden vermoeden, die den Koning en zijn huis, even als het geheele land den ondergang konden berokkenen. In een woord: het was een *status in statu*, dat men beoogde. De brief zelf behelsde de uitnoodiging om den generaal BLÜCHER te verzoeken, de leiding van de Brandenburgsche en Pommersche kamer op zich te nemen, en wanneer deze niet wilde, het den generaal VON BULOW, of den majoor v. SCHILL, of den majoor v. BLÜCHER op te dragen, of het in Gods naam zelf te doen, en maar schiekelijk aan het werk te gaan. Zoowel EISENHART als de generaals v. BLÜCHER, v. BULOW en andere medeleden van het Tugendbund, konden zich met de nieuwe statuten niet vereenigen en verklaarden in eenen brief aan den secretaris van de vereeniging, dat zij zich niet meer als medeleden beschouwden.

«De brief,» gaat EISENHART voort, «ging weg, zonder dat men verder een woord van de geheele zaak hoorde. Doch ik moest zeer spoedig ondervinden, dat men deze oppositie zooveel mogelijk op mij zou wreken. Wie evenwel slechts bedaard deze laatste statuten van het Tugendbund wil nagaan, moet overtuigd worden, dat op den achtergrond eene menigte bouwstoffen verborgen lagen, welke zeer ligt de dynastij geheel te niet konden maken en het vaderland ten ondergang brengen. Mijne zinspreuk was altijd: «Alles vóór en niets zonder den Koning.» Zulke gevoelens waren evenwel voor die geëxalteerde hoofden niet voldoende; ieder een moest zich blindelings aan hunne leiding onderwerpen, zonder eigenlijk zelfs diegenen te kennen, welke zich beschouwden als uitverkorenen tot de leiding van de groote aangelegenheid, en die niets minder bedoelden, dan de omverwerping van het kleine fransche keizerrijk en de verheffing van het geheele deutsche volk, onder één opperhoofd. Alle andere ontwerpen werden op zijde gesteld en een soort van veemgerigt ingesteld, waar iedere geheime aanklagt niet alleen aangenaam was, maar alle medeleden tot pligt werd gemaakt. Het is maar al te zeker, dat men dit plan aan onzen monarch niet zoo geheel had voorgedragen, als het geval had moeten zijn; even zeker is het, dat de toenmalige kabinetsraad v. KLEWITZ den Koning op het gevaarlijke van dit verbond heeft opmerkzaam gemaakt; en dat de monarch, welke men daartoe zeer had weten in te nemen, over de bedenkingen van den kabinets-

raad ontevreden is geworden. Eerst in het jaar 1814 schijnt de staatskanselier, Vorst HARDENBERG, overtuigd te zijn geworden, dat zekere demagogische beginselen daarbij den boventoon hadden; want ik-zelf werd toenmaals uitgenoodigd, hierover datgene te berigten wat mij bekend was.»

Eene niet onbelangrijke episode in de geschiedenis van EISENHART, is de volgende, welke wij hier met zijne eigene woorden willen overnemen:

« Toen de ritmeester v. HIRSCHFELD omstreeks Paaschen van het jaar 1810, het dolle voornemen opvatte, Maagdenburg te overvallen en te nemen, tot welk einde hij ongeveer 3000 man en vele non-actieve officieren in stilte verzameld had, welke zich bij Burg, Genthin en Brandenburg bevonden, had men den gouverneur v. L'ESTOCQ hiervan kennis gegeven. Deze liet mij dadelijk bij zich roepen, en droeg mij op, den ritmeester v. HIRSCHFELD, onverschillig hoedanig, van zijn voornemen af te brengen, hem naar Berlijn te voeren, en in het ergste geval, alle middelen te gebruiken, die mij geschikt voorkwamen (1). Daar hij mij gelastte over Brandenburg naar Burg te reizen, in welke laatste plaats zich de ritmeester v. HIRSCHFELD ophield, gaf hij mij eene order aan zijnen, te Brandenburg gedetacheerden zoon mede, om zich met 20 huzaren bij mij aan te sluiten. Deze last, bij welke het om leven of dood ging, was inderdaad niet aangenaam, en ik verzocht den gouverneur mij een schriftelijk bevel mede te geven, hetwelk ik zoo noodig aan v. HIRSCHFELD toonen kon. Dit geschiedde, en wel in korte, maar ondubbelzinnige woorden. Te Brandenburg aangekomen, zeide ik den luitenant v. L'ESTOCQ dat hij nog eerst een brief van mij moest afwachten, waarin ik hem zou melden waarheen hij marcheren moest. Hierop reisde ik dadelijk met extrapost naar Burg, waar ik echter v. HIRSCHFELD niet meer vond, maar wel vier officieren, die hunne manschappen incognito hadden ingekwartierd. Deze heeren nam ik hun eerwoord af, dat zij Burg niet zouden verlaten, voor zij op nieuw bevelen van v. HIRSCHFELD zouden ontvangen hebben, met wien ik eerst over gewigtige aangelegenheden spreken moest. Geen van deze heeren wilde in het eerst weten, waar v. HIRSCHFELD zich op het oogenblik ophield, maar een van de officieren vertrouwde mij eindelijk, dat HIRSCHFELD tijding uit Berlijn had gekregen, dat hij op zijne hoede zijn moest, dat het gouvernement mij had afgezonden, om hem op te zoeken en te arresteren, en dat hij waarschijnlijk te Rogesen op het landgoed van den ritmeester v. WERDER zou te vinden zijn. Dadelijk was ik bereid daarheen te snellen, en werd slechts opgehouden door twee voormalige onderofficieren, welke uit Maagdenburg aan HIRSCHFELD afgezonden waren, en die mij hunne zending mededeelden. De Franschen hadden namelijk vernomen, dat

(1) Met andere woorden: « Levend of dood.»

HIRSCHFELD iets tegen Maagdenburg ondernemen wilde, en daarom de noodige maatregelen genomen. Daar nu dit waagstuk, in het gelukkigste geval, alleen dan kon worden uitgevoerd, wanneer de Franschen niet het geringste er van vermoedden, zoo haasteden de aanhangers van HIRSCHFELD in Maagdenburg zich, hem dit spoedig te berigten, en hem dringend te doen verzoeken, niets te ondernemen, daar zij de beloofde hulp in de stad niet verleenen konden. Met deze mededeeling spoedde ik mij weg, om HIRSCHFELD op te zoeken, en vond hem ook gelukkig, des nachts ten 12 uur, bij den ritmeester v. WERDER. Voor ik mij in zijne kamer begaf, ging ik naar den laatstgenoemden, die sinds vele jaren mijn vriend was, wekte hem en maakte hem met mijn last bekend. Deze verzekerde mij, dat ik hem een langgewenscht berigt bragt, daar hij alleen om zijn overrijld gegeven woord te houden, zich tot deze dolzinnige onderneming had doen overhalen; dat hij nu al wat in zijn vermogen was wilde bijdragen, om HIRSCHFELD te bewegen, met mij naar Berlijn te reizen; dat hij evenwel, eer ik in zijne kamer trad, zelf er in zou gaan, en de bij hem liggende geladen pistolen weg zou nemen, daar hij er anders ongetwijfeld tegen mij gebruik van zou maken (hetgeen hij ook gemakkelijk kon bewerkstelligen, daar v. HIRSCHFELD bijna in zijnen slaap niet te wekken was). Toen dit verrigt was, riep WERDER mij binnen, en hier bevonden zich, behalve HIRSCHFELD, nog de ritmeester v. DAMIN, die vroeger de Maagdeburgsche huzaren kommandeerde, en nog drie andere officieren, wier namen ik mij niet herinner. Met veel moeite konden wij v. HIRSCHFELD wekken; die, zoodra hij mij zag, dadelijk naar de pistolen greep, maar ze niet meer vond. WERDER zeide hem nu, dat ik door den generaal v. L'ESTOCQ was afgezonden, om hem te zeggen, dat hij hem over eene zeer dringende aangelegenheid moest spreken, en dat hij mij zoo spoedig mogelijk naar Berlijn moest vergezellen. Ook gaf ik hem den brief over van den generaal graaf v. TAUENTZIE, welke hij zeer hoogachtte, en die hem nader verklaarde, hoe noodzakelijk zijne tegenwoordigheid was. Toen hij dezen brief gelezen had, riep hij uit: « Dat is alles te laat! Ik heb mijne maatregelen eenmaal genomen, en kan ze niet meer veranderen; morgen marcheer ik af en overmorgen is Maagdenburg in mijne handen.» Hierop deelde ik hem mede, wat mij de beide onderofficieren hadden toevertrouwd, en zocht zoo zacht mogelijk alle redenen te gebruiken om hem tot andere gedachten te brengen. Maar niets hielp, en mij bleef niets meer over, dan hem, zonder omwegen te verklaren, dat mijne order bepaald luidde, en dat het mij hoogst onaangenaam zou zijn, haar op eene andere wijze, dan door zijne eigene vrijwillige toestemming, te moeten uitvoeren. Deze verklaring verbaasde hem, en hij zeide: « Zoo zoudt gij mij zelfs met geweld dwingen, u te volgen? Maar dit is moeilijk uit te voeren, daar ik op mijne

« onderhoorigen rekenen kan.» Deze woorden werden onder de plegtigste verzekeringen bevestigd door de tegenwoordig zijnde officieren, behalve den ritmeester v. WERDER, waardoor mij nu niets overbleef, dan hem de schriftelijke order van den gouverneur te overhandigen, nadat ik hem vooraf had verzekerd, dat ik alleen in de dringendste noodzakelijkheid en geheel tegen mijn eigen gevoel, hiervan moest gebruik maken; dat geen tegenstand iets zou baten, daar het dorp reeds sedert een uur door een kommando bezet was, en dat ik hem nog eenmaal den vriendschappelijken raad gaf, zich in de zaak te schikken, waarbij ik hem tevens verzekerde, dat hij in Berlijn geheel vrij kon zijn en handelen, wanneer hij eerst met den gouverneur en den generaal graaf v. TAUENTZIEN zou gesproken hebben. Toen hij de order van den gouverneur aan mij las, werd hij woedend, greep naar zijne sabel, scheurde er de dragon af, trad dien met voeten, zeggende: « Lig daar! ik heb u weder « tot eere willen brengen, en nu kan ik u alleen met schande « dragen.» WERDER en ik zochten hem tot bedaren te brengen, maar het duurde lang eer de storm in zijn binnenste tot rust kwam. Eindelijk vroeg hij mij, of ik werkelijk den last had hem levend of dood te brengen? waarop ik, de schouders ophalende, antwoordde: « De soldaat moet « gehoorzamen, hoeveel het hem ook kost.» — « Maar, » ging ik voort, « vertrouw op mijne woorden; te Berlijn zijt « gij volkomen vrij en kunt, volgens de mondelinge verzekering van den generaal TAUENTZIEN, zelfs weder hierheen « of waarheen gij wilt, wanneer gij dat nog voor raadzaam « houdt, na een onderhoud met hem.» — « Nu, goed, » riep hij uit, « ik volg u dadelijk.» — Terwijl hij zich geheel kleepte, noodigde WERNER mij uit eenige verschijningen te nemen, en daar in de nabijzijnde kamer nog eenige overblijfselen van een souper waren, liet ik het mij inderdaad goed smaken; want ik had den geheelen dag nog niets gebruikt. Evenwel verloor ik v. HIRSCHFELD niet uit het oog, en moest dit te meer doen, daar zijne officieren voortdurend in stilte met hem spraken, en mijn voorgeven, dat zich in het dorp een detachement bevond, niets dan een list was, die gemakkelijk had kunnen ontdekt worden, hoewel het stikdonker was.

« Eindelijk plaatsten wij ons in den wagen en reden snel door tot Potsdam, waar de paarden verwisseld werden, en zoo kwamen wij des morgens vroeg ten 9 uur te Berlijn aan.

« De beide generaals waren van harte verheugd, dat ik gelukkig uitgevoerd had, wat zij-zelfen reeds betwijfelden, en ik van mijne zijde niet minder, dat de zaak zoo goed afgevoerd was. Tegen 12 uur sprak ik HIRSCHFELD, die bij mij kwam, mij hartelijk de hand reikte, en mij dankte dat ik zoo verschoonend met hem gehandeld had. Bij bekende mij, dat hij nu een geheel ander en veel helderder inzicht in de zaak had, en wel is waar weder terugkeerde

van waar hij gekomen was, maar enkel om alles te ontbinden en zich voorloopig rustig te gedragen.

« Korten tijd na dit voorval werd het 3de of Brandenburgsche uhlanen-regiment opgericht en mij het 4de eskadron gegeven. Nu had ik eene vaste bestemming en daarbij het geluk, in mijne vaderstad onder mijne familie te kunnen leven.»

Terwijl EISENHART hier nu alles in het werk stelde, om zijn eskadron in orde te brengen, dat tot het regiment van den majoor v. ST.-PAUL behoorde, bleef hij in voortdurende briefwisseling met de generaals v. BLÜCHER en v. BULOW, en deelde hun alles mede wat voor hen van belang zijn kon.

Omtrent dezen tijd kon hij reeds niet onduidelijk den slechten indruk bemerken, welke zijne niet-toetreding tot het Tugendbund had teweeggebracht, hoewel de Koning zelf hem niet onduidelijk te kennen gaf, dat hij zijne handelwijze billijkte.

(*Vervolg hierna.*)

DE TWEDE KLASSE VAN DISCIPLINE.

Eenigen tijd geleden was ik genoodzaakt tegenwoordig te zijn bij het voltrekken der lichaamsstraf aan een der soldaten van de 2de klasse van discipline. De zeldzame gelegenheden die zich tot het bijwonen van dit schouwspel opdeden, had ik altijd weten te ontwijken. Het denkbeeld alleen, dat een natuurgenoot, een schepsel, dat, gelijk ik, naar Gods heilig evenbeeld gevormd was, zóó diep kon zinken en zijne waarde zóóver vergeten, dat hij moest behandeld worden als een redeloos dier, was mij onverdragelijk. De straoefening maakte dan ook eenen moeilijk te beschrijven indruk op mij; mijne verontwaardiging klom ten top en ging allengskens over in eenen verbeterenen wrok. Medelijden gevoelde ik niet met den schuldigen; al had het aan mij gestaan, ik had geenen enkelen slag geschonken aan dien verworping, die door zijne handelingen eene daad kon wetigen, die mij vernederde in mijne eigene oogen. Ik bezat de innige overtuiging dat het aan hem gestaan had, om die schande voor te komen, en dat hij geweten had welke gevolgen zijne soms dierlijke gedragingen moesten na zich slepen; maar hij had het niet gewild; met voorbedachten rade hoonde hij in zijnen persoon, het geheele volk, ja het geheele menschelijke geslacht; neen, voor dien eervergetenen verhief zich geene stem in mijne borst.

Ik zelf had in het gelid gestaan en ik wist hoe de tucht dáar gehandhaafd, wel gestreng, maar niet onverdragelijk was. Duitzenden hadden er zich met mij aan moeten onderwerpen, en dien éenen durft voor zich eene losbandige vrijheid vorderen, die met geene redelijke middelen is te beteugelen. Hij trotseert alles; woorden, vermaningen, gepaste straffen, en wanneer men eindelijk uitgeput is, en de vernedering voor welke hij niet terugdeinsde, hem wordt aangedaan, dan schreeuwt die lafaard, die voor zedelijke smarten ongevoelig is, om genade voor de lichaamspijn; alsof hij ons genade beweest, toen het aan hem stond om ons dien grievenden hoon te sparen.

Ik verfoeide die lichaamsstraf, want ik wist dat zij den schuldigen niet altijd verbetert, al houdt zij hem in toom; ik ver-

foeide die te meer, omdat ieder slag mij in mijne eigene zedelijke waarde trof. Of die verachtelijken gespaard werden, die reeds lang alle gevoel voor schande hadden uitgeschud, dit was in mijne oogen eene bijzaak, het kwam er voornamelijk op aan, om door en met hen een heilzaam voorbeeld te geven, maar tevens een voorbeeld dat anderen zoo min mogelijk in hun gevoel krenkte. Ik begreep echter dat het van belang was, om de chefs in het bezit te stellen van krachtige middelen, waarmede zij althans konden beteugelen dáár waar aan geen verbeteren meer te denken viel. Die middelen en die gelegenheid tot het geven van indrukmakende voorbeelden, wenschte ik behouden te zien, maar zoo mogelijk, zonder vernedering en dus zonder kastijding aan den lijve. Lang dacht ik hierover na, maar vooral in overeenstemming met de bestaande wetten, kwam het moeilijk voor, om dit vraagstuk op te lossen. Eindelijk vond ik in N°. 8 van den *Nieuwen Spectator* een artikel over dit onderwerp, waarin ik de zaak op eene voldoende wijze hoopte behandeld te zien.

Met belangstellende aandacht begon ik de lezing van dit welgeschreven stuk; ik ontdekte in hetzelfde een' sierlijken en kernachtigen stijl, die den schrijver het volste regt geeft om laag neder te zien op het barbaarsche Nederduitsch onzer wethoeken. Het geheel ademde warm gevoel en menschenliefde, en menige zinsnede getuigt van een edelmoedig hart, dat niet aarzelt om partij te kiezen tusschen den zwakken en den magtigen.

De hoog opgewekte gevoeligheid echter en de geestdrift welke er in heerschten, maakte mij omzigtig; ik wist hoe ligt men zich daardoor laat wegslepen tot gevolgtrekkingen, die niet altijd den toets der koele rede kunnen weerstaan. Ik wist hoe gemakkelijk men daardoor met een onderwerp of eene zienswijze ingenomen raakt; hoe vurig men onder dien invloed zijne meening verdedigt, en hoe men onwillekeurig van het denkbeeld uitgaat dat de lezer in onze gewaarwordingen deelt. Men begint dan minder op zijne overtuiging, dan wel op zijn gevoel te werken, en bewijzen die op indrukken en op gevoel steunen, zijn magtspreuken in de ooren van hen, die daaraan vreemd zijn.

Een ander gevolg van deze gemoedsstemming is: dat men geene oogen heeft dan voor de zaak die men bepleit, en voor de personen die men onder zijne bescherming nam. Al het andere is ons vreemd; het ligt buiten den magischen kring waarbinnen onze sympathiën vastgetoverd zijn, en mededogenloos randt men het aan, zoo die aanranding slechts tot staving van onze beweringen kan strekken. Men ziet niet dat men onregtvaardig wordt; ons gevoel veroordeelt ons ten aanhoore van bedaarden, en dus met magtspreuken.

Dit alles vond ik hier in de ruimste mate bevestigd, en niet alleen had de schrijver het betoogen en bewijzen geheel over het hoofd gezien; niet alleen had hij verzuimd om betere of althans uitvoerbare middelen voor te stellen, maar zelfs uitte hij een aantal klagen en beschuldigingen, die ten deele zeer gewaagd, ten deele zeer stotend, om niet te zeggen beleedigend voor den officiersstand zijn. Hij wilde de tweede klasse afschilderen gelijk zij is; maar hij stelde die voor gelijk zij zou kunnen zijn in het leger van den Turkschen sultan. Wanneer men den kriegsstand wil verheffen in het oog der natie, dan moet men niet beginnen met het aanzienlijkste gedeelte daarvan, namelijk zij die bevelen, leiden en besturen, een schandbord om te hangen, dat zij nimmer verdienden. Den indruk toch die dit art., in weerwil van eenige verzachtende zinsneden, op den oningewijden moet maken, is geene andere, dan dat er in het leger bij de bevelvoerders een groote mate van wreedheid en karakterloosheid, en bij den soldaat slechts

slaafsche onderwerping moet gezocht worden. Zoover mag men zich niet door zijn gevoel laten wegslepen, al was het ook tot harts-togt aangegroeid.

Het is geenszins mijn voornemen om dergelijke beschuldigingen te wederleggen; dit ware vernederend voor een leger, dat, gelijk de Schr. met zooveel juistheid aantoot, zich nog altijd met het beste op ééne lijn mag stellen. Ik zal die eenvoudig aanwijzen — en daartegen protesteren. Ofschoon met den schrijver geloovende dat het afschaffen der rietslagen, eene wenschelijke zaak zou zijn, zoo kan ik evenwel niet toegeven, dat daarom het bestaan eener 2de klasse van discipline verderfelijker is voor het leger, zelfs niet gelijk zij thans is ingerigt; ook dit zal ik hem derhalve betwisten, zoowel als zijn beweren dat het bestaan dier klasse onwettig, onbillijk, ja niet noodzakelijk zou wezen. Ik zal hem daartoe voet voor voet in zijne redenering volgen.

Reeds in den aanhef stoot men op de vraag, wie toch trekt zich diens (des soldaats) lot aan. Zekerlijk wanneer zij geen bewijs was van overdrijving, dan zou deze vraag, vooral daar zij gevolgd wordt door een vertoog ten behoeve van den soldaat, niet vrij zijn van aanmatiging. Wij willen ons liefst aan de eerste veronderstelling houden, en wij vertrouwen dat de Schr. wel zal willen gelooven, dat er, behalve zijnen persoon, nog velen zijn die den moed hebben om zich met deze taak te belasten, en die niet aarzelen zullen zich daarvan te kwijten, zoodra en zoo dikwerf als eer en plicht het slechts vorderen. Wij herinneren ons bovendien dat er eenige jaren geleden een regiment bestond, waar de soldaten hunnen kolonel vader noemden, en het was geen vaderschap, geïmproviseerd door eenen dichterlijken knooppendraaijer, maar een wettig vaderschap, waarvan de bewijzen gegrift waren in de herten der onderhoorigen. Die brave chef heeft sedert de geleerden verlaten, maar wanneer hij nu en dan een zijner voormalige pleegzonen ontmoet, dan zal hij gewis nog altijd liefde en dankbaarheid in hunne blikken lezen.

Thans gaat de Schrijver er toe over, om met krachtige woorden en op eene duidelijke wijze de noodzakelijkheid te betoogen van het bestaan eener innige zamenschakeling tusschen leger en volk. Met genoegen, wij erkennen het, lezen wij dat gedeelte; in loffelijken ijver voor de eer van onzen stand, wijst hij op de daden der voorouders, en doet uwe borst gloeijen van bewondering voor hunne grootheid en van begeerte om hen te evenaarden. Het doet u goed wanneer gij daar leest en u overtuigt, hoe zij zich onzer niet zouden behoeven te schamen, wanneer zij op ons neder konden zien, als wij geroepen zullen worden tot de taak waarvoor wij gereed staan. En toch, vervolgt Schr., vindt het leger bij het volk geene belangstelling, zelfs nu, nu het in 't bezit van goede officieren is. Wij zijn verplicht hier nota van die goede officieren te nemen, die zich het lot van den soldaat zoo schaars aantrekken en die later nog veel meer op hunne rekening krijgen. Wat de Schr. met de eene hand opbouwt, wordt zodoende immers met de andere weder afgebroken.

Dit gemis aan belangstelling wordt overigens geweten aan onze verkeerde militaire inrigtingen, waaronder de krijgswetten en krijgswetraden eene eerste plaats bekleeden. Dat dit alles hoognoodzakelijk gewijzigd en verbeterd moet worden, is een factuur van te algemeene bekendheid om er lang bij stil te blijven staan. Het is even waar dat het voorlezen van die akelige kriegsartikelen, aan menig rekrut een bange zucht doet slaken, maar gelukkig hebben zij weinig tijd om er over na te denken, en nog minder om er op hun gemak van te gruwen. Later, in de chambrée, leeren zij de zaak wel beter kennen en vereenigen er zich doorgaans zeer goed

mede, althans herinner ik mij niet, dat die wreede bepalingen voor een braaf soldaat ooit een hinderpaal zijn geweest tot het aangaan eener tweede dienstverbintenis.

Wat nu die registers zonder regterkennis aangaat; dit is zeker een gewichtig punt, evenwel zal de uitspraak, vooral in oorlogstijd, wel aan de zoodanigen moeten verblijven; te meer, daar het na het invoeren der staats-examens wat moeilijker is geworden om officieren aan de Akademiën van Utrecht of Leyden te detacheren, tot het verkrijgen van den doctoralen graad in de regten.

Ten einde den lezer op het ware standpunt te brengen, wordt er nu eene gruwzame schilderij opgehangen van de voormalige strafdivisiën. Waarschijnlijk was dit voor den tijd dat het leger in het bezit was van goede officieren, althans bij de strafdivisiën waren zij toen niet te vinden. Ik ten minste ontzeg die hoedanigheid aan lieden, die veroorloofden dat de Nederlandsche soldaat, hij, die onze vrijheid zal beschermen, overgegeven aan de willekeur van éenen man, op diens magtspreuk de smart en schande der geeseling, iederen dag, ja ieder uur te vreezen had. Die eene man, al was hij huu wettig opperhoofd, had geene magtspreuken te doen; zijne vonnissen moesten gegrond zijn op regt en billijkheid; die éene man had geen willekeur te toonen, hij was gebonden door wetten en voorschriften; en zoo hij regt, billijkheid en wetten met voeten trad, om in derzelve plaats willekeur en magtspreuken te stellen; en zoo zijne officieren konden dulden, dat hij de krijgstuucht, door hea allen bezworen (1), zoo schandelijk overtrad, dan waren zij gezamentlijk onwaardig om het kleed der eere, het kleed van den krijgsman te dragen.

En, leest men verder: zegt niet, de man verdiende zijn lot. Geen zijner overtredingen was zwaar genoeg om de straf ter beslissing aan eenen krijgsraad over te laten; het waren zeker slechts gewone misdrijven, mogelijk zelfs zoo veel niet. Tot die overtredingen nu, die mogelijk niet eens tot de gewone misdrijven kunnen gerekend worden, behoorden: herhaalde en verregaande dronkenschap, aanhoudende kleine insubordinatiën, het schandelijk verwaarloozen zijner kleeding, het eigendunkelijk zich verwijderen van het korps, en meer anderen, die, wanneer zij niet tot zware misdrijven gerekend werden, het leger weldra in eene teugellooze horde zouden veranderen.

Tot nader bewijs dat de man zijn lot niet verdiende, wordt nu gezegd: «Want men weet genoeg dat een bevelhebber, door het verzwaren der straffen, door het zoeken naar verzuimen, al zeer spoedig aanleiding en redenen kon vinden, om de voordragt ter overplaatsing te doen. — Hiermede willen wij op niemand eenen blaam werpen, integendeel wij doen hulde aan het meerendeel der officieren; maar dat men zoo handelen kon, dat er soms zoo gehandeld is, zal niemand ontkennen, die met het leger van nabij bekend is geweest.» — Waarlijk, het was wel der moeite waardig om zulk een zwart tafereel van die strafdivisiën te leveren, en de daarbij ingedeelden bijna als martelaren voor te stellen, wanneer men ten laatste tot zulk eene weinig beteekenende conclusie wil komen. Er kunnen overal misbruiken plaats grijpen, ten gevolge van menschelijke zwakheden en gebreken, en het is mogelijk dat hier soms zoo gehandeld is. Wij willen het voor een oogenblik aannemen, dat hier onregtvaardigheden gepleegd zijn, zoo goed als door wettig georganiseerde regtbanken, en ten gevolge van uitspraken, gedaan door regters met regtskennis; maar mag men om den wille van deze uitzonderingen, eenen blaam werpen op alle regters; in den regel het bestaan veroordeelen van alle

regtbanken, en een ongepast medelijden opwekken, zelfs voor den schuldigen? Wij gelooven het niet.

De indruk dien het bestaan der strafdivisiën op de natie maakte, verklaart, naar de meening van den Schr., voldoende, waarom er dikwerf gebrek aan vrijwilligers ontstond, zoodat men soms zeer onzuivere bestanddeelen bij het leger moest opnemen, ten einde in dat gebrek te voorzien.

De jaren van 1830 tot 1839, maken een aanzienlijk tijdperk uit van het aanzijn der strafdivisiën. Toen had men vrijwilligers in overvloed, en men was, althans toen de oorlogsstorm voorbij was, volstrekt niet *genoodzaakt* om onzuivere bestanddeelen op te nemen. In het jaar 1840, toen alle miliciens met verlof waren, bestonden de kompagniën bij de infanterie geheel uit vrijwilligers. Wij begrijpen dus niet welk eenen schadelijken invloed die dus ooit op dit stuk kunnen uitgeoefend hebben, en wij gelooven vast en zeker, dat, wanneer de vooruitzichten, die destijds aanwezig waren, voor die klassen der maatschappij, die door beschaving en opvoeding, geen aanspraak op den rang van officier kan maken, niet ten gevolge van den vrede vernietigd waren, wij thans, in weêrwil der 2de klasse van discipline, nog evenveel vrijwilligers zouden tellen, als toen met het bestaan der strafdivisiën. Of er nu maatregelen tegen die schaarschte van vrijwilligers zouden zijn aan te wenden, is eene vraag die hier niet behandeld kan worden, daar zij naar onze wijze van zien, met dit onderwerp niets gemeens heeft en bovendien alles behalve dringend is, daar er nog altijd regimenten zijn, waar de werving nu en dan gesloten wordt.

Wij hebben reeds hulde gedaan aan het warme gevoel waarmede de Schr. zijne taak behandelde, en wij hebben ook reeds aange-toond dat dit gevoel te hoog opgevoerd, aanleiding gaf tot ingenomenheid met eigene zienswijze en onregtvaardigheid jegens anderen. In hetgeen thans volgt, zal men daarvan menigvuldige sporen vinden: Er wordt beweerd dat al dit kwaad (?) door het ontbinden der strafdivisiën en door het instellen der 2de klasse van discipline, nog veel erger is geworden. Inderdaad, het is moeilijk om donkerder kleuren en sterker uitdrukkingen te kiezen, als de Schr. hier gedaan heeft; het schrikbewind der fransche revolutie zou men bijna niet afgrijslijker kunnen voorstellen, dan hier met de genoemde klasse geschiedt. Wij stemmen gaarne toe dat het beter ware geweest de strafdivisiën te laten bestaan, maar het is overbekend dat het opheffen van dezelve een maatregel van bezuiniging was, waaraan het Bestuur van Oorlog, zich tegen wil en dank moest onderwerpen. Dat hierdoor de strengere tucht op enkelen toegepast, meer algemeen werd opgemerkt, spreekt van-zelve, en dat sommige dagbladen, philanthropische organen van den vrijzinnigen vooruitgang, dit aangrepen om de onmenselijke ministers van het behoud zwart te maken, was doodeenvoudig; maar het is wat erg, dat iemand die tot het leger schijnt te behooren, die alles van nabij kan zien en beoordeelen, beweert, dat de soldaat mishandeld, en dus op eene ongeoorloofde en met de wetten strijdige wijze behandeld wordt. Wanneer men zich niet kan ver-eenigen met eene wet die rietslagen beveelt, dan mag men daarom de uitvoerders dezer wet in geen verkeerd en hatelijk daglicht plaatsen; men mag niet verkondigen dat de wreedheid overal met kracht opvlamt, dat de soldaat eene behandeling ondergaat waarvan een ieder huivert, en dat het leger door onmenselijke instellingen beheerscht wordt. In de drie jaren van het bestaan der 2de klasse, ondergingen wij drie overplaatsingen en wij bevonden ons in zes garnizoenen; wij kwamen in aanraking met verschillende wapens en korpsen, maar nergens zagen wij iets

(1) Art. 11, Reglement van Krijgstucht.

anders dan eene regtvaardige toepassing der voorschriften, en wanneer die lijfstuchtiging op zich-zelf ons niet tegenstonden, dan zouden wij meer voorbeelden van zwakheid, als van overdrevene gestrengheid kunnen aanhalen. Indien nu in het korps of garnizoen waar de Schr. dient, dit alles zoo geheel anders is, dan waarlijk is hij te beklagen — maar tevens te veroordeelen, want hij, die zóó veel gruwzaamheid opmerkte en drie jaren lang het stilzwijgen bewaarde, handelt niet wel, en gewis het voegt hem niet, zich aan te kondigen als een dier zeldzamen, die het lot van den soldaat ter harte gaan.

Het is eindelijk tijd dat wij voor oningewijden, die misschien des Schr. aanvallen op de leger-authoriteiten gelezen hebben, het een en ander aanhalen uit de voorschriften betreffende de 2de klasse van discipline. Er wordt beweerd dat geringe feilen voldoende zijn om den soldaat in eenen toestand te plaatsen, die hulpeloos, somtijds wanhopig is, en waar alle bescherming, die de maatschappij ook den minsten burger verleent, voor hem geheel ophoudt. Over die geringe feilen hebben wij reeds gesproken bij de strafdivisiën, en wat toen geldig was, bestaat ten deze nog. — In de meeste gevallen komt de schuldige aanvankelijk in de eerste of laatste der beide categoriën waarin de klasse gesplitst is, en waar hij *nimmer* met rietslagen gestraft wordt. Gedraagt hij zich daar eenigen tijd goed, bijv. gedurende twee maanden, dan wordt hem toegestaan nu en dan alleen het kwartier te verlaten. De levenswijze waaraan hij overigens is onderworpen, bestaat in eene veel strengere naleving der reglementen, dan van zijne kameraden gevorderd wordt; hij exerceert tweemaal in stede van ééns daags, en is belast met het reinhouden van het kwartier, hetgeen de billijkheid zou vorderen, al was hij niet gestraft, daar hij immers geene wachten of andere garnizoensdiensten verrigt. Volhardt hij nu in zijn slecht gedrag, of waren zijne handelingen reeds dadelijk zoodanig, dat hij bij eene trapswijze verzwaring, in de drie laatste maanden, driemaal de zwaarste straf had ondergaan, dan plaatst men hem in de 2de categorie. Wij moeten hierbij doen opmerken, dat die zwaarste straf aan menigeen die de zilveren medaille voor 24 jaren trouwe dienst draagt, nimmer werd opgelegd, en dat men ook in de 2de categorie, bij de minste overtreding, niet dadelijk gegeeseld wordt, want ook de gewone straffen zijn dáár van toepassing.

In den begiine was tot maatstaf aangegeven, dat de zwaarste cachotstraf weder driemaal moest ondergaan zijn, alvorens men rietslagen mogt bevelen. Later zijn die verordeningen eenigzins strenger gemaakt: zonder de overige straffen als buiten effect te stellen, wordt er magtiging verleend om bij *ernstige overtredingen* eerder tot lijfstuchtiging over te gaan; dit zijn de voorschriften die volgens den Schr., schijnen te kunnen te geven: « Sla; gij kunt niet te veel slaan. »

De soldaten der 2de klasse van discipline genieten een zakgeld van 2 à 2½ cent daags; het overige van hunne soldij dient soms gedeeltelijk om in de onkosten van die klasse te voorzien, en wordt wijders op hun kleedings- en reparatie-fonds te goed geschreven. Dit geld wordt hun zelf uitbetaald, al jaagt men ze gelijk schelmen weg. Aanvankelijk was er sprake dat hiervan gratificatiën zouden worden uitgereikt aan de onder-officieren en korporaa's, met het lastige en werkzame toezigt over hen belast. Het Bestuur van Oorlog heeft dit echter niet gewild, omdat het geldelijk belang dezer onder-officieren en korporaa's alsdan zou vorderen dat die klasse sterk was; daarentegen werd er vorderend dat zij tot belooning verlof zouden krijgen met behoud van soldij en brood, en zulks in ruimere mate, naar evenredigheid er meer

manschappen door hunne zorg verbeterd, naar de kompaniën waren teruggekeerd,

Eindelijk is er bepaald, dat de soldaten der 2de klasse van discipline, wel degelijk met verlof naar hunne haardsteden mogen gaan, wanneer sterfgevallen of wettelijke pligten hen dáár roepen. Uit dit alles moge men den hopeloozen, wanhopigen toestand dier menschen beoordeelen. Wij voor ons houden het er echter voor, dat, wanneer men met aandacht de bepalingen betreffende deze instelling naleest, men bij eene gepaste gestrengheid, een aantal blijken van vaderlijke zachtheid en beradenheid zal vinden, die men slechts door verregaanden wrevel en vooringenomenheid kan over het hoofd zien.

Wat de aanschrijving van 31 December 1843, N°. 93, B., betreft, zij is gegeven na een vooraf ingewonnen advies van den advocaat fiscaal bij het Hoog Militair Geregts-hof, en de bepalingen daarin vervat, steunen dus vermoedelijk niet op losse gronden. Men vergeve het ons, dat wij deze misselijke zaak overigens met stilzwijgen voorbijgaan.

Dat nu het aanschouwen dezer lijfstuchtigingen geenen aangename indruk kan maken op de burgerij, zomin als op ons, dit begrijpen wij ten volle; wij begrijpen echter minder waar zij dit schouwspel zóó ruimschoots kan hebben genoten, dat er gelegenheid bestond om de mishandelde slagtoffers met den vinger aan te wijzen; want de enkele keeren dat het voorvalt, moet het ingevolge de voorschriften, niet op markten en pleinen, maar slechts in het bijzijn der manschappen van de 2de klasse geschieden. Het zou dan ook meer dan lakenswaardig zijn, indien sommigen zich veroorloofden om van deze wijze bepalingen af te wijken; maar de Schr. houde het ons ten goede, wij gelooven dat wel de meesten zullen begrijpen! « *Qu'il faut laver son linge sale chez soi.* »

Thans meent de Schr. het verderfelijke der 2de klasse genoegzaam te hebben aangetoond; ons leerde hij echter niets, want wij wisten het reeds lang dat lijfstuchtiging den mensch en het menschedom onreert. Dat dit evenwel iets zal bijdragen om de natie van het leger te vervreemden, kunnen wij geenszins toestemmen. De zeemagt heeft ten allen tijde in de sympathie van het Nederlandsche volk gedeeld, en toch, dáár regeert het eindje touw vrij wat strenger dan het rietje bij het leger. Wat bij ons uitzondering is, behoort daar onder de gewone straffen; wat bij ons slechts opgelegd wordt aan hen, die reeds onwaardig gekeurd zijn om met hunne kameraden in één gelid te staan, kan dáár tegen ieder schepeling verordend worden. Zelfs heeft de gezaghebber van een koopvaardij-schip het regt, om zijne schuldige matrozen naar boord van een oorlogsvaartuig te zenden, ten einde ze daar aan het ligchaam te doen kastijden. Niettegenstaande dit alles, ziet men dagelijks jongelieden, die door beschaving en opvoeding aanspraak op den rang van scheepsbevelhebber kunnen maken, zich op onze handelsvloot begeven als gewoon scheepsjongen of ligt matroos; niettegenstaande dat alles, leest men in een aantal dagbladen, artikelen ten voordeele der marine en ten nadeele van de landmagt. En verder — in onze tegenwoordige materiële eeuw gelooven wij althans niet meer aan zedelijke hefboomen, die, in gewone tijden, meer invloed op de groote menigte uitoefenen, dan geldelijke belooningen, bronzen en zilveren medailles kunnen bezorgen.

Wij zullen den Schr. niet volgen in zijn onderzoek naar de wetigheid van het bestaan der 2de klasse van discipline, te meer daar hij-zelf dit weldra opgeeft en zich beroept op de rede, de menschelijkheid, enz. Dit onderzoek behelst wijders niets, of wij hebben het reeds geheel of gedeeltelijk wederlegd. Het uitschot

van het leger wordt weder voorgesteld als beklagenswaardige martelaren, en de chefs als lieden die magtspreuken uiten ten gevolge van wrok, drift of gebrek aan oordeel. De raden van krijgstuicht echter, waarvan tot nu toe gezwezen is, worden eindelijk vermeld. Deze raad heeft tot voorzitter een hoofd-officier, die niet de chef van het korps is, en bestaat uit twee kapiteins en twee luitenants. Maandelijks houden zij eene zitting en onderzoeken alsdan naar het gedrag der manschappen van de 2de klasse, ten gevolge waarvan deze tot verlenging of verkorting van straf tijd; bij den chef in aanmerking gebragt worden. Bijna had de Schr. deze instelling met rust gelaten, doch hij haast zich om dit verzuim te herstellen, en in eene noot onder bladz. 394, zegt hij: «Deze raad is niets anders dan haar naam aanduidt, zij geeft raad, de chef beslist; en hoe dikwerf wordt eene gevoelen opgeofferd aan het gevoelen van den chef.» Dit is weder een staaltje van die goede officieren, in welker bezit het Nederlandsche leger zich mag verheugen. Het komt ons voor, dat hij, die tot zulke ernstige beraadslagingen geroepen is en de inschikkelijkheid zóóver drijft, niet alleen geen goed officier, maar zelfs verregaande karakterloos, ja laaghartig is; en het schijnt ons boven alles toe, dat de jeugdige Nederlander, die zoodanige beschouwingen over het leger en dergelijke beschuldigingen tegen deszelfs officieren leest en geloofst, nooit dwaas genoeg zal wezen om zich vrijwillig daarin te laten opnemen, al hief men ook onmiddellijk de 2de klasse van discipline op.

Wij wijzen hier uitdrukkelijk op hetgeen wij in den aanhef gezegd hebben, dat namelijk de Schr. door ingenomenheid met eigene zienswijze, zich laat wegslepen tot onregtvaardigheden. In het slot van zijn artikel, geeft hij zijne goedkeuring te kennen over de raden van krijgstuicht, die hun advies uitbrengen bij het degradere van onder-officieren, en de meerderheid in deze raden bestaat uit hetzelfde personeel als die welke over de 2de klasse zitting houden. De krijgsraden vinden genade in zijne oogen, en ook hier vinden wij, behalve den auditeur, dezelfde bestanddeelen terug. De partijdigheid van dergelijke redeneringen blijkt immers ten duidelijkste.

Vordert eindelijk de noodzakelijkheid dat er eene klasse van discipline bestaat? vraagt de Schr. Volstrekt niet, zoo luidt het kort en bondig antwoord. Wij betreuren het, dat de Schrijver juist lakoniek wordt bij de behandeling van het eenige punt, dat wij gaarne om deszelfs belang breedvoerig hadden zien betoogen. Want, behalve eenige variaties op het oude thema van willekeur en onregtvaardigheid, en eenige vragen die met vragen beantwoord worden, voert hij geen anderen grond voor zijn gevoelen aan, dan de bewering dat aan het leger de taak niet toekomt om menschen te verbeteren. Inderdaad, eene zonderlinge uitspraak in den mond van iemand, die zoo door en door philanthroop is, en die orde en krijgstuicht slechts door zedelijke middelen wil gehandhaafd zien. Tot nog toe was het ons voorgekomen, dat het voor iedereen persoon en voor iedere korporatie een heilige plicht was om menschen te verbeteren, dáár waar de mogelijkheid slechts bestond, en het bevreemdt ons, dat de Schr. het leger van dien plicht wil ontslaan. Zekerlijk, eene korporatie die zamengesteld is, gelijk hij ons laat vermoeden, is daartoe weinig geschikt, maar wat zal er dan van de krijgstuicht worden, die toch altijd onontbeerlijk blijft? De waarheid is toch, dat men straf om te verbeteren, hoewel de Schr. schijnt te gelooven, dat zulks bij ons slechts geschiedt om te kwellen en zich te wreken. Wanneer men er nu van afziet om te verbeteren, dan kan men ook veilig het straffen, hoe zacht ook, achterwege laten, en dan — vaarwel krijgstuicht; vaarwel met de verwezentlijking der schoone droomen, die zelfs de Schr. voor de toekomst van het Nederlandsche leger koestert. De natie zou over ons moeten blozen, en wanneer het ooit te vreezen was, dat wij met verachting werden aangezien, dan zou het zijn onder den invloed van anti-militaire denkbeelden, gelijk die, welke hier op den voorgrond worden gezet.

In weêrwil van dit alles, ziet de Schr. toch in, dat het met sommigen zóó ver kan komen; dat zij goedschiks niet langer in het geld kunnen geduld worden; in dit geval wil hij ze doodeenvoudig wegzenden. Dat hij daarbij de tot nu toe gebruikelijke handelwijze wil afgeschafst zien, doet zijn hart eer aan en wij hebben er vrede mede. Wij moeten hem echter doen opmerken dat de

middelen, die hij in de noot onder bladz. 397 aangeeft, om den soldaat zijne schuld te doen vereffenen, nagenoeg overeenkomen met de maatregelen, verordend omtrent de 1ste categorie der 2de klasse; en wij zien niet in, waarom dat iemand die in dergelijke omstandigheden geplaatst is, bij verbeterd gedrag, niet weder onder zijne kameraden zou mogen terugkeeren; evenmin als wij begrijpen, waarom men nog medelijden moet hebben met iemand, die alsdan niet aarzelt om in zijne verstoktheid te volharden en de lijfstruictiging willens en wetens te moeten ijlen. Wij zijn geene vrienden van dat wegzenden met briefjes van ontslag; de Schr. erkent immers dat er velen (wij meenden enkelen) zijn, die zich gewillig aan die schande zouden onderwerpen, om zich daardoor aan de dienst te onttrekken. Wij houden het voor beter, om aan hen, die daartoe in staat mogten wezen, door het voorbeeld van anderen te doen zien, dat zij hun doel zoo gemakkelijk niet kunnen bereiken, opdat zij zelfs tegen wil en dank van stapten teruggehouden worden, die hunne eer en die van den stand bevelken. In één woord, wij houden eene 2de klasse van discipline, hetzij met, hetzij zonder rietslagen, voor onmisbaar tot het geven van afschrikwekkende voorbeelden. Dat wijders het gelooven aan de mogelijkheid van eerlooze handelingen, als die waarvan hier sprake is, meer dan alle redeneringen zou bewijzen, dat de soldaat niets liever kan wenschen dan zijn ontslag, is eene gevolgtrekking die ons even juist voorkomt, alsof men zeide, dat het doel wettig is, omdat men ziet dat geene middelen te slecht gekeurd worden om het te bereiken.

«Ontsla verder zonder eenige zwaarigheid ieder die niet langer de wapens verlangt te voeren,» ziedaar den raad dien de Schr. nog op den koop toegeeft. Hij beveelt daarbij echter aan, om vooraf te zorgen dat de soldaat geen lust gevoelt om zijnen stand te verlaten, en dat die voor hem niet alleen eervol, maar ook aantrekkelijk en benijdenswaardig moet zijn. Wij vonden echter nergens een regtstreeksch middel daartoe opgegeven; dit is jammer, want wij houden onze soldaten voor weloverleggende en beredeneerde lieden, die nimmer hun ontslag zouden vragen uit wispelturigheid, noch omdat zij in Zeeland aan de koorts sukkelde, of zich vervelden in Koeverden, Breskens of Bath. Wanneer dus de stand maar eerst aantrekkelijk genoeg was, zouden er ook, naar onze wijze van zien, geene bedenkingen bestaan, om voortaan het zedelijke ouregt niet meer te plegen van hen in dienst te houden, ingevolge een aangegaan accoord, hetgeen de Schr. tegen wil en dank noemt.

De Schr. belooft nog, te zullen bewijzen dat de 2de klasse van discipline niet aan haar doel beantwoordt; hij verliest echter uit het oog dat deze instelling zeer goed kan werken, zonder dat er *gegeeseld* wordt; dat is het laatste middel waartoe men zijne toevlugt neemt, gelijk wij meermalen aanmerkten. Indien er nu bij ons soldaten zijn (Goddank wij kennen ze niet) die reeds zoo diep zonken, dat zij aan het verblijf in de 2de klasse, de voorkeur geven boven het verrigten van hunne gewone dienst, dan bewijst zulks niets anders, dan dat hunne chefs reeds veel te lang verzuimd hebben, die martelaren gelijk eerlooze schelmen weg te jagen.

Dat men hen, die men wil verbeteren, niet moet onteeren, is eene erkende waarheid, en uit dien hoofde ware het misschien beter om eenzame opsluiting in plaats van rietslagen te stellen; doch vier of acht dagen is niet voldoende. Het Reglement van Krijgstuicht veroorlooft het opleggen van drie weken politiekamer, dáarmede zou men voorloopig kunnen beginnen. Drie weken doorgebragt in eene stilte als die van het graf, en zonder het minste werk te mogen verrigten, is reeds eene zware straf, die echter niemand onteert en den schuldigen tot nadenken zal brengen. Aan sommigen zou die straf misschien voor langer tijd moeten opgelegd worden, maar tot nog toe verzetten de bestaande reglementen zich daartegen.

DE 18892 LEVENS DAGEN

VAN

NAPOLEON BONAPARTE.

VAN DEN 15. AUGUSTUS 1769 TOT DEN 5. MEI 1821.

(Itinéraire.)

Wenn der Leib in Staub zerfallen,
Lebt der grosse Name noch.
SCHILLER.

(Vervolg van N°. 12, 13de Deel en slot.

1806.

- Van den 1—16 Januarij was NAPOLEON te Munchen, 17 vertrek, 18 en 19 Stuttgart, 20 en 21 Karlsruhe, 22 en 23 Straatsburg, 24 op reis, 25 Chalons sur Marne, 26 tot 31 te Parijs in de Tuilerien. Van
- Den 1 Febr.—30 Maart te Parijs (16 Maart MURAT groothertog van Berg; — 30 Maart benoemt hij zijnen broeder JOSEPH tot koning der beide Siciliën); 31 Maart tot 4 April te Malmaison, 5—8 te Parijs in de Tuilerien, 9—11 te Malmaison ten 3 uur 's namiddags, 12 Grignon, 13—19 St. Cloud, 20 voor den middag te Parijs, 's avonds te St.-Cloud.
- Van den 21 April—1 Mei 1806 te St.-Cloud, 2 Rambouillet, 3 St.-Cloud ten 5 uur 's avonds, 4—8 Mei St.-Cloud, 9 Rambouillet ten 3 uur, 10 St.-Cloud ten 7 uur 's avonds, 11 Parijs en St.-Cloud, 12 Mei—11 Junij St. Cloud (24 Mei dwingt hij zijnen broeder LOEWILK de kroon van Holland aan te nemen); 12 Junij Parijs en St.-Cloud, 13 Junij—11 Julij St.-Cloud. Verklaart zich den
- 12 Julij (te St.-Cloud) tot Protector van het Rijn-verbond. Van den 13 Julij tot den 15 Aug. te St.-Cloud.
- 16—23 Aug. Rambouillet (de boekverkooper PALM doodgeschoten); 26 Aug.—24 Sept. St.-Cloud; 25 Sept. vertrek naar Duitschland ten 4 $\frac{1}{2}$ uur 's morgens; middagmaal te Chalons sur Marne, 26 ten 2 uur 's namiddags te Metz, vertrek ten 10 uur 's avonds. Den
- 27 Sept. op reis, zonder zich op te houden; 28 's middags te Mainz, 29 en 30 te Mainz.
- 1 Oct. vertrek ten 10 ure 's avonds, 2 ontbijt te Aschaffenburg bij den rijksvorst; te Würzburg ten 6 uur 's avonds. 3—5 Würzburg in het paleis van den groothertog. Den 6 vertrek ten 3 uur 's morgens; te Bamberg ten 1 uur 's middags, 7 Bamberg; 8 vertrek ten 3 ure 's morgens, te Cronach ten 9 uur 's morgens, 9 vertrek ten 3 uur 's morgens, Frankenwald, Ebersdorf.
- 10 Oct. vertrek van Ebersdorf, 's nachts in Schleitz, 11 vertrek ten 6 uur 's morgens, Gera, Auma, 12 te Gera. Den
- 13 Oct. uit Gera ten 9 uur 's morgens. Op het bivouac voor Jena.
- 14 Oct. Slag bij Jena. 's Nachts te Jena.
- 15 Oct. ten 1 uur 's middags uit Jena; in het paleis van Weimar. 16 Oct. ook aldaar. 17 's Middags uit Weimar; te Naumburg aan de Saale. 18 's Middags uit Naumburg, Merseburg; 19 ten 1 uur 's middags uit Merseburg, ten 3 uur te Halle; 20 te Halle, 21 ten 10 uur des morgens uit Halle, 's nachts te Dessau bij den vorst; 22 ten 10 uur uit Dessau, te Wittenberg; 23 ten 3 uur nademiddag uit Wittenberg, Kropfstadt.
- 24 Oct. ten 3 $\frac{1}{2}$ uur vroeg uit Kropfstadt, 's nachts te Potsdam. Den
- 25 Oct. te Potsdam, 's avonds te Saussouci en omstreken, 's nachts te Potsdam.
- 26 Oct. ten 1 uur 's middags uit Potsdam, Spandau, Charlottenburg. Den
- 27 Oct. intogt in Berlijn. Van den
- 28 Oct.—4 Nov. te Berlijn (den 21 Nov. Blokkade-dekreet als grondslag tot het continentaalstelsel.) Den

- 25 Nov. 's morgens ten 2 uur uit Berlijn, ten 10 uur 's morgens te Cüstrin, 26 Meseritz, 27 Nov. 's avonds ten 10 uur te Posen, 28 Nov. tot 13 Dec. te Posen, 16 uit Posen ten 3 uur 's morgens, 17 te Kutno, ten 1 uur 's middags, 18 Lowicz, ten 8 uur 's avonds. Den
- 19 Dec. 's morgens vroeg ten 1 uur te Warschau. Van den 20—22 Dec. te Warschau; 23 's morgens ten 5 uur uit Warschau; 24 Nasielsk, 25 Ciechanow, Lopaczin, 26 Palucki (slag van Pultusk); 27 en 28 te Golymin, 29—31 Dec. 1806 te Pultusk.
- 1807.

- Den 1 Januarij 1807, ten 8 ure des avonds te Warschau. Van den 2 tot den 29 ook aldaar. Den 30 's morgens ten 6 uur uit Warschau, Prasnitz. 31 Jan. en 1 Febr. Wellenberg, 2 Febr. te Passenheim, 3 Jekendorf, 4 Schlett, 5 Arensdorf, 6 Grosz-Glandau. Den
- 7 Febr. te Pruisisch-Eylau, 8 op het slagveld van Eylau (7 en 8 veldslag), 9 tot 16 in Pruisisch Eylau, 17 Landsberg, 18 Pruisisch-Mark, 19 en 20 Liebstadt; van den 21 Februarij tot den 31 Maart te Osterode. Van den
- 1—24 April op het kasteel Finkenstein, 23 Marienberg, 26 April tot 7 Mei Finkenstein, 8 Mei Elbing, 9—24 Mei Finkenstein, 25 Strasburg, 26—30 Mei Finkenstein.
- 31 Mei 's morgens ten 5 uur uit Finkenstein, des avonds te Oliva bij Dantzig. Den
- 1 Junij te Dantzig, 2 Marienburg, 3—5 Finkenstein, 6 's avonds ten 8 uur uit Finkenstein; Saalfeld, 7 Bivouac bij Deppens, 8 Amt Reichau, 9 's morgens ten 3 uur uit Reichau; Guttstadt.
- 10 Junij 's morgens ten 6 uur uit Guttstadt, slagveld van Heilsberg.
- 11 Junij slagveld van Heilsberg, 12 ten 5 uur des avonds te Pr. Eylau, 13 Pr. Eylau.
- 14 Junij slag van Friedland, 15 Peterswalde (JOSEPH benoemd tot koning van Spanje); 16 Wehlau, 17 Kasteel Druksheim bij Klein Schirau, 18 Sigisgirren.
- 19 Junij Tilsit, op den Niemen, 20 buiten Tilsit, 21—24 Junij te Tilsit.
- 25 Junij Tilsit, op den Niemen ten 1 uur 's namiddags (beroemde zamenkomst van ALEXANDER en NAPOLEON), ten 5 $\frac{1}{2}$ uur NAPOLEON te Tilsit.
- 26 Junij te Tilsit (tweede bijeenkomst, waaraan ook FREDERIK WILLEM III deelneemt), 27 Junij tot 8 Julij te Tilsit, 9 Julij vertrek ten 6 uur des avonds (vrede van Tilsit den 7 Julij met Rusland, den 8 Julij met Pruisen). Den
- 10 Julij 's morgens ten 4 uur te Koningsberg, den 11 en 12 te Koningsberg.
- 13 Julij 's avonds ten 6 uur uit Koningsberg, den 14 's middags door Marienwerder, den 15 's avonds ten 10 uur door Posen. Den
- 16 Julij 's middags te Glogau, 17—21 Dresden, 22 Vertrek, 23 Würzburg, 24 Mainz, 25 Straatsburg, 26 Chalons sur Marne.
- 27 Julij 's morgens ten 6 uur te St. Cloud, 28 Julij tot 13 Aug. te St. Cloud.
- 14 Aug. te Parijs ten 9 uur 's avonds, 15—23 Aug. te Parijs, 24 Aug. tot 5 Sept. St. Cloud, 6—13 Rambouillet, 16—18 St. Cloud, 19 en 20 Parijs, 21 Sept. — 15 Nov. Fontainebleau.
- 16 Nov. 's morgens ten 6 uur uit Fontainebleau, 17 Autun, 18 Lyon, 19 Chambery, 20 Casale, 21—23 Milaan, 26 Brescia, 27 Verona, 28 Stra, 29 Nov. — 7 Dec. Venetië.
- 8 Dec. Treviso, 9 Palmanova, 10 en 11 Udine (10 Dec. het Koninkrijk Etrurië met Frankrijk vereenigd); den 12 's morgens ten 5 uur uit Udine. Osopo. Voortzetting van de reis. 13 te middernacht te Mantua. Reize. 14 Crema, en op reis, den 15 's morgens ten 5 uur te Milaan. Van den 16—23 Dec. te Milaan (17 Dec. het merkwaardig decreet van Milaan tegen Englands heerschappij ter zee), 24 en 25 Alessandria, 26 en 27 Turyn, 28 's avonds ten 10 uur uit Turyn, 29 Chambery, 30 Lyon, 31 Dec. Autun.

1808.

- 1 Jan. 1808, 's avonds ten 9 uur in de Tuilerien te Parijs. Aldaar tot den 21 Maart, 22 Maart — 1 April te St. Cloud,

- 2 April des middags uit St. Cloud, 3 op reis, 4 's avonds ten 9 uur te Bordeaux, 5—12 te Bordeaux, 13 's morgens ten 4 uur uit Bordeaux, Mont de Marsan, 14 's morgens ten 7 uur vertrek, ten 9 uur 's avonds te Bayonne.
- 15 en 16 April Bayonne. Van den
- 17 April — 20 Julij op het kasteel Marrasc bij Bayonne (15 Julij JOACHIM MURAT koning van Napels) 21 Julij 's avonds ten 9 uur vertrek, 22 kasteel Golos bij Pau, 23 Tarbes, 24 des morgens ten 9 uur te Auch, ten 9 uur 's avonds uit Auch.
- 25 Julij 's morgens ten 9 uur te Toulouse, 26 en 27 Toulouse, 28 's avonds ten 7 uur vertrek, 29 Montauban, vertrek 's avonds ten 6 uur, 30 Agen, vertrek 's avonds ten 7 uur, 31 Julij 's middags te Bordeaux.
- 1 en 2 Aug. te Bordeaux, 3den ten 3 uur 's namiddags vertrek, 4 Saintes, ten 3 uur 's namiddags te Rochefort, 5 Rochefort, 6 La Rochelle, Niort, 7 Fontenay, 8 NAPOLEON (Bourbon-Vendée), Nantes; 9 Nantes, 10 Nantes, Paimbœuf, Nantes, 11 's middags ten 12 uur uit Nantes, Angers, 12 te Tours, 13 door Blois. Den
- 14 Aug. 's namiddags ten 3 uur te St. Cloud, 15 St. Cloud, Parijs, 16—20 St. Cloud. Den
- 21 Aug. naar Parijs. — Op het bal op het raadhuis. Van den
- 22 Aug. — 10 Sept. te St. Cloud, den 11 te Parijs, 12—20 St. Cloud, 21 Parijs, bezigtigt de Panorama's.
- 22 Sept. 's morgens ten 6 uur uit Parijs, Chalons sur Marne, 23 Metz, 24 Kaiserslautern, 25 Frankfort am Main, 26 Fulda, 27 's morgens ten 9 uur te Erfurt. Van den
- 28 Sept. tot 5 October te Erfurt, 6 Weimar, 7—13 Erfurt (bijeenkomst met Keizer ALEXANDER en alle vorsten van het Rijnverbond) 14 vertrek, 15 Fulda, 16 Mainz, 17 Metz, 18 's avonds ten 11 uur te St. Cloud. Van den
- 19—24 October te St. Cloud, 25—27 te Parijs, 28 Rambouillet. Den
- 29 Oct. vertrek, 30 Tours, 31 Poitiers, 1 Nov. Angoulême, 2 Bazas.
- 3 Nov. Kasteel Marrasc bij Bayonne, ten 3 uur 's morgens. Den
- 4 Nov. te Tolosa op Spaanschen bodem, 5—9 te Vittoria.
- 10 Nov. vertrek vóór één uur 's morgens, onthijt te Arminjou, Bivouac bij Cabo voor Breviesca, 11 's morgens ten 5 uur te Burgos, 12—22 Burgos, 23 's middags ten 1 uur vertrek, 's avonds ten 6 uur te Aranda, 24—28 te Aranda, 29 Bivouac bij Bocequilla, 30 Somo-Sierra, Binavalla. Den
- 1 Dec. Bivouac bij St. Augustin, 2 kasteel Chamartin en voor Madrid.
- 3 Dec. Bivouac voor Madrid, 4—21 Kasteel Chamartin, 22 Bivouac van Guadarama, 23 Bivouac van Villa-Costin, 24 Arevalo, 25 en 26 Tordesillas, 27 Medina del Rio Secco, 28 en 29 Valderas, 30 Bina Valla, 31 Benavente.

1809.

- 1 en 2 Januarij te Astorga, en geeft het kommando van het leger aan SOULT over; 3—5 Benavente, 6—16 Valladolid. Den
- 17 Januarij 's morgens ten 7 uur uit Valladolid, 18 Burgos, 19 's morgens ten 4 uur te Bayonne. Na eenige uren zet hij de reis voort en den 20, 21 en 22 zonder ophouden op reis. Van den
- 23 Jan. — 27 Febr. te Parijs in de Tuilerien. Van den
- 28 Febr. — 9 Maart te Parijs in het Elysée, 10—14 Rambouillet, 15—18 Parijs, 19—22 Malmaison, 23 Maart — 12 April te Parijs (9 April oorlogsverklaring van Oostenrijk. — 10 April beginnen de Oostenrijkers de vijandelikheden.)
- 13 April 's morgens ten 4 uur vertrek naar Duitschland.
- 14 April te Toul, 15 's morgens ten 4 uur te Straatsburg, ten 7 uur verder en naar Ludwigsburg, 16 houdt zich een uur te Dillingen op; voortzetting van de reis, 17 's morgens ten 2 uur te Donaawerth, 18 Ingolstadt, 19 Vohburg, 20 Slag bij Abensberg, 21 gevecht bij Landshut, 22 Ergolsbach, (Slag bij Eckmühl), 23 Carthause (Slag bij Regensburg), Brick bij Regensburg, 24 en 25 Regensburg, 26 Landshut, 27 Mühldorf, 28—30 April te Burghausen.
- 1 Mei te Ried, 2 Lambach, 3 Bivouac voor Ebelsberg, 4—6 Enns, 7 klooster Molk, 8—9 Mei te St. Pölten. Van den
- 10—17 Mei te Schönbrunn (13 Kapiteleert Weenen; — den 17 de

Kerkelijke Staat tot een gedeelte van het fransche rijk en Rome tot eene vrije Keizerlijke stad verklaard); 18 en 19 Mei te Ebersdorf. Den

- 20 en 21 Mei Bivouac aan den Donau (Slag van Aspern den 21 en 22 Mei), van den 22 Mei — 3 Junij te Ebersdorf, van 4—30 Junij te Schönbrunn (14 Junij slag bij Raal). En van
- 1—4 Julij op het eiland Lobau, 5 en 6 Slag bij Wagram en Bivouac in de vlakte van Enzersdorf, 7—9 Julij Wolkersdorf.
- 10 Julij 's morgens ten 4 uur vertrek, eenige uren te Wulfersdorf, Laa (NAPOLEON door PIUS VII in den ban gedaan), 11 en 12 Kamp voor Znaim (12 Wapenstilstand), 13 Julij — 30 Aug. te Schönbrunn (15 Aug. kapitulatie van Vlissingen), 31 Aug. vertrek des morgens ten 1 uur, Raal.
- 1 Sept. 's namiddags ten 3 uur te Schönbrunn, 2—7 Schönbrunn, 8 Krems, 9—14 Schönbrunn.
- 15 Sept. vertrek tot een togt door Moravie, 16 's nachts naar Brünn, 17 te Brünn, 18 Bayern, 19 Sept. — 13 Oct. te Schönbrunn, (ontkomt den 13 Oct. den dolksteek van den deutschen dweeper STANS) 14 Oct. de vrede te Weenen gesloten; Illyrie eene fransche provincie.
- 16 Oct. 's namiddag ten 3 uur uit Schönbrunn, Molk, 17 Voortzetting van de reis, 19 's morgens ten 9 uur uit Passau, 20 's morgens ten 9 uur te Nymphenburg, 21 te Nymphenburg, 22 vertrek des morgens ten 5 uur, 23 Stuttgart, 24 's middags door Straatsburg, 25 Chalons sur Marne, 26 's morgens ten 9 uur te Fontainebleau. En van den
- 27 Oct. — 13 Nov. te Fontainebleau. Van den
- 14 Nov. — 13 Dec. te Parijs (2 Dec. Krooningsfeest te Parijs. Den
- 16 Dec. 's avonds te Trianon volgt de echtscheiding van NAPOLEON en JOSEPHINE. Van den
- 17—25 Dec. te Trianon, 26 ten 12½ uur te Parijs, van 27—31 Dec. te Parijs.

1810.

- Van 1 Jan. — 6 Febr. 1810 te Parijs, (6 Jan. vrede met Zweden.) Den
- 7 Febr. heeft te Parijs de onderteekening plaats van het huwelijkscontract van den keizer NAPOLEON met de aartshertogin MARIA LOUISE van Oostenrijk. Van den
- 8—19 Febr. te Parijs, 20 Grignon, 21 en 22 Rambouillet, van 23 Febr. — 19 Maart te Parijs, van 20—29 Maart te Compiègne, 30 en 31 Maart te St. Cloud. Den
- 1 April te St. Cloud: burgerlijk huwelijk van den Keizer. Den
- 2 April volgt te Parijs de kerkelijke verbintenis.
- 3 April te Parijs, 4 St. Cloud, 5—26 Compiègne, 27 St. Quentin, 28 Cambray, 29 Laeken, 30 April — 5 Mei Antwerpen. 6 en 7 Mei 's Hertogenbosch, 8 Bergen-op-Zoom, 9—12 Middelburg, 13 Antwerpen, 14—16 Laeken, 17 's morgens ten 8 uur vertrek en 's middags te Gent, den 18 's morgens ten 4 uur uit Gent aan de oevers van de Schelde, 's avonds ten 9 uur te Brugge, 19 te Brugge, 20 te Ostende, 21 Duinkerken, 22 en 23 Rijssel, 24 te Calais, 25 Boulogne, 26 Dieppe, 27—29 te Havre, 30 en 31 Rouaan.
- Van 1 Junij — 5 Julij te St. Cloud (den 1 Julij legt Koning LOUWIK de kroon van Holland neder; van 6—16 Julij te Rambouillet, 17—19 St. Cloud, 30 en 31 Julij Parijs. Van den
- 1—10 Augustus te Trianon (9 Aug. Holland met Frankrijk vereenigd), 11—13 St. Cloud, 14 Parijs, 15 Aug. — 21 Sept. te St. Cloud, 22—24 Parijs, 25 Sept. — 13 Nov. Fontainebleau, 16 Nov. — 31 Dec. Parijs.

1811.

- Van 1 Jan. — 19 April 1811 te Parijs, (20 Maart geboorte van den koning van Rome, 20 April — 14 Mei te St. Cloud, 15—21 Mei Rambouillet, 22—24 Mei Caën, 25—29 Cherbourg, 30 St. Leu, 31 Mei Alençon. Den
- 1 Junij te Alençon, 2 en 3 Chartres, 4—7 St. Cloud, 8 Parijs, 9 Junij — 9 Julij St. Cloud, 10—22 Julij Trianon, 23 Julij — 5 Aug. te Parijs, 6—12 Aug. Rambouillet, 13 te St. Cloud, 14 Parijs, 15—23 St. Cloud, 24—28 Trianon, van 29 Aug. — 18 Sept. te Compiègne. Van den

- 19—21 Sept. te Boulogne, 22 Ostende, 23 Bukkens, 24 Sept. aan boord van den «Charlemagne.»
 25 en 26 Sept. aan boord en op de reede van Vlissingen.
 27 en 28 Sept. Vlissingen, 29 en 30 Sept. te Antwerpen.
 Van 1—3 October te Antwerpen, den 4 's morgens ten 3 uur vertrek, Willemstad, met een jagt bij Gorcum voor anker, 5 Gorcum, 6—8 Utrecht. Van den
 9—14 Oct. te Amsterdam, 15 den Helder, 16 Texel en den Helder; en van
 17—23 Oct. weder te Amsterdam, 24 Haarlem, 's Hage, 25 Amsterdam, 26 Rotterdam, 27 Utrecht, 't Loo, 28 Zwol, 29 't Loo, 30 Nijmegen, 31 Wesel.
 Van 1—4 Nov. te Dusseldorf, 5 Keulen, 6 Keulen, Bonn, Keulen, 7 Luik, 8 Givet, 9 Mezières, 10 Compiègnes, 11—29 St. Cloud, 30 Nov. — 31 Dec. Parijs.

1812.

- Van 1 Jan. — 29 Maart 1812 te Parijs, van 30 Maart — 8 Mei te St. Cloud.
 9 Mei 's morgens ten 6 ure vertrek naar Rusland, Chalons sur Marne. Den
 10 Mei te Metz, 11 en 12 te Maintz, 13 Aschaffenburg, Würzburg, 14 Bayreuth, 15 Plauen, 16—28 Dresden, (zamenkomst met FRANS I en FREDERIK WILLEM III), 29 Mei 's morgens ten 3 uur uit Dresden, Glogau, 30 en 31 Mei Posen.
 1 Junij Posen, 2 's morgens ten 5 uur uit Posen, ten 6 uur des avonds te Thorn, 7 's avonds ten 8 uur te Dantzig.
 8—10 Junij te Dantzig, 11 Marienburg, 12—16 Königsberg, 17 Ontbijt te Wehlau, Insterburg, 18—20 Gumbinnen, 21 Wilkowschki, 22 Bivouac bij Nugaraidski en verklaart het begin van den tweeden Poolschen oorlog, 23 Skrautzen en Bivouac bij Kauen, van 24—26 Kauen (Kowno), 27 Pacht-hoeve Oozianiski bij Evé, links van den Straatweg. Van den
 28 Junij — 15 Julij te Wilna, 16 's avonds ten 10 uur uit Wilna, 17 Zwenziani, 18 's middags ten 1 uur in Glubokoe, 19—21 Julij in Glubokoe, 22 's avonds ten 9 uur vertrek, 23 Oschatz, Kamen, 24 en 25 in het Kasteel van den heer CHUPROWITSCH te Bezenkowitzki, 26 Kukowitschi, Bivouac 3 mijlen van Ostrowno, links van den Straatweg naar Witepsk, 27 Ostrowno, Bivouac tegenover Witepsk, 28 Witepsk, Bivouac voor Agapowtschina, 29—31 Julij te Witepsk. Van den
 1—2 Aug. te Witepsk, 13 des morgens ten 1 uur uit Witepsk, Bivouac, 14 Rasasna, Bivouac tusschen Liadowi en Krasnoi, 15 Bojardowikoma, Bivouac aan de poort van Korutnia, 16 Bivouac voor Smolensk, regts van den Straatweg, eerste positie; 17 Bivouac voor Smolensk, digter bij den Straatweg, tweede positie.
 Van 18—23 Aug. te Smolensk, 24 te middernacht vertrek, 25 Dorogobusch, 26 vertrek des avonds ten 11 uur, 27 des morgens ten 5 uur in Jaskowo, digt bij de poort Slakowo; vertrek ten 11 uur 's avonds, 28 Ruilki, op de hoogten 2 mijlen achter Wiasma, 29 en 30 te Wiasma, 31 Aug. Welitschewo.
 1 Sept. Tzarewo, Ghjat, 2 en 3 Ghjat, 4 Ghjat, Bivouac bij Gridnewa.
 5 en 6 Sept. Bivouac op de hoogten van Borodino, en den
 7 Sept. op het slagveld naast de eerst veroverde redoute.
 8 Sept. een kwartmijl achter Mosaïsk.
 Van 9—11 Sept. te Mosaïsk, 12 Petelina bij Reostrajenskoe en Tartaki, 13 Kasteel Berowska tusschen Nikolskoe en Miwiasma, 14 Sept. Moskow, in de voorstad van Mosaïsk, 15 Sept. Moskow in het Kremlin, 16 NAPOLEON verlaat Moskow gedurende den brand, Kasteel Petrowskoe bij Moskow, 17 Sept. Kasteel Petrowskoe, 18 's morgens in het Kremlin te Moskow. Van den
 19—30 Sept. te Moskow, en van den
 1—18 Oct. ook aldaar, 19 's morgens vroeg uit Moskow, Kasteel Troitzkoe aan gene zijde der Desma, 20 blijft hij daar; 21 Ontbijt op het Kasteel Sollikowa, Krasnoi, 's avonds op het Kasteel Ignatiwewo, 22 Fominskoe, 23 Borowsk, 24 Bivouac bij Gorodnia, 25 Malojaroslawez, Gorodnia, 26 Borowsk, 27 Wereya, 28 Kasteel Uspinskoe tusschen Mosaïsk en Borodino,

- 29 in de abdij Kolotskoe, 30 Ghjat, Welitschewo, 31 Wiasma.
 1 Nov. Wiasma, 2 's middags vertrek, Semelewo, 3 Slawkowo, Kasteel Jaskowo, 4 Kasteel Jaskowo, 5 Dorogobusch, 6 Michalewska, 7 Kasteel bij Pinewo, 8 Beredikino, 9—13 Smolensk, 11 Koritnia, 15 en 16 Krasnoi, 17 Leaduwi, 18 Dombrowna, 19 Orscha, 20 Bramud, 21 Kokhanowko, Kamionka, 22 Tolotschiw, 23 Bolrz, 24 Lemitzka, 25 Borisow, Studianka, Staroi, Borizow, 26 Studianka. — Gaat den 27 November 's morgens over de Berezina, Zaniski. Is den
 28 Nov. in het bosch van Borizow, 29 Zembin, Kamen, 30 Plechnitzie.
 1 Dec. Staiki, 2 Zelitsche, 3 Malodetschno (uitvaardiging van het beruchte 29ste Bulletin), 4 Bielitza.
 5 Dec. NAPOLEON verlaat ten 9 uur 's avonds te Smorgoni het leger, om naar Frankrijk terug te keeren, Ozmiani. Den
 6 Dec. te Medniki, Rukoni, 7 Wilna, 8 Kutno (Kowno?), 9 Mariampol, 10 Warschau, 11 Rava, 12 Sieradz, 13 Breslau, 14 Dresden, 15 Würzburg, 16 Mainz, 17 op reis zonder op te houden, en den
 18 Dec. te Parijs in de Tuilerien ten 11 uur 's avonds (heeft 294 mijlen in 13 dagen afgelegd.) Van den
 19—31 Dec. te Parijs.

1813.

- Van 1—18 Januarij te Parijs in de Tuilerien. Van den
 19—26 Jan. te Fontainebleau, en van 27 tot den 31 Jan. weder te Parijs. Van den
 1 Febr. — 6 Maart te Parijs, 7—22 Trianon (17 Maart oorlogs-verklaring van Pruissen), 23—27 Parijs. Den 28 te Parijs in het Elysée; van 29 Maart tot 6 April te Parijs, van den
 7—14 April te St. Cloud en
 15 April 's morgens ten 4 uur vertrek naar Deutschland.
 16 April om middernacht te Mainz, 17—23 Mainz, 24 's avonds ten 8 uur uit Mainz, den 25 's avonds ten 9 uur te Erfurt, 26 en 27 te Erfurt, 28 's morgens ten 8 uur uit Erfurt, Weimar Eckertsberge, 29 Naumburg, 30 April Weissenfels, 1 Mei te Lützen.
 2 » Kaja, Lützen (veldslag).
 3 » Pegau, 4 Borna, 5 Colditz, 6 Waldheim, 7 Nossen, 8 Wilsruf, 's avonds ten 7 uur in Dresden. Van den
 9—17 Mei Dresden, 18 's morgens vroeg uit Dresden, Hartau, 19 Bischofswerda, Klein fort, 1 mijl aan deze zijde van Bautzen, 20 Mei Bautzen (veldslag), 21 Wurzen, Klein Burschwitz, Slagveld bij Baschütz (dood van de generaals Duroc en KIRCHNER aan de zijde van NAPOLEON), 22 Schipp, slaapt onder de tent, 1 mijl van Makersdorf en Görlitz, 23 Landskrone, Görlitz, 24 Görlitz, 25 en 26 Bunzlau, 27 en 28 Liegnitz, 29 Rosnig, 30 en 31 Mei Neumarkt. Van den
 1—4 Junij in Neumarkt (4 Wapenstilstand), 5 Liegnitz, 6 Haynau, 7 Bunzlau, 8 Görlitz, 9 Bautzen, 10 's morgens ten 4 uur te Dresden.
 Van 1 Junij — 9 Julij te Dresden, 10 Ontbijt te Torgau, Wittenberg, 11 Dessau (Roszlau), 12 te Magdeburg, 13 Leipzig, 14 's avonds ten zes uur uit Leipzig, 15 's morgens ten 3 uur te Dresden. Van den
 16—19 Julij te Dresden, 20 Luckau, 21 Lüben, 22 's morgens ten 4 uur te Dresden, 23 en 24 Dresden, 25 's morgens ten 4 uur uit Dresden en van 26—31 Julij te Mainz.
 Den 1 Aug. 's avonds ten 6 uur uit Maintz, 2 door Würzburg, 3 Bamberg, Bayreuth, Plauen, 4 's morgens ten 9 uur te Dresden.
 Van 5—14 Aug. te Dresden, 15 's avonds ten 5 uur vertrek; Bautzen, 16 Bautzen (Bervatting der vijandelikheden); 17 Reichenbach, 18 Görlitz, 19 Zittau, 20 Görlitz, Lauban, 21 en 22 te Löwenberg, 23 Görlitz, 24 Bautzen, 25 Stolpen, 26 's morgens ten 10 uur te Dresden, 27 Dresden (26 en 28 Slag bij Dresden), Grimma, Dresden, 28—31 Aug. te Dresden.
 1 en 2 Sept. Dresden, 3 Kasteel Hartau, 4 Hochkirch, 5 Görlitz, Bautzen, 6 's avonds ten 7 uur te Dresden, 7 Dresden, 8 Dühna, 9 Liebstadt, 10 Geiersberg en Breitenau, 11 Bernersdorf, Dresden, Birna; 12—14 Dresden, 15 Pirna, 16 en

- 17 te Peterswalde, 18—20 Pirna, 21 Dresden, 22 Hartau, 23 Bischofswerda, Hartau, 24 Dresden, 25 Kamp van Krickwitz, Dresden, 26—30 Dresden. Van den
- 1—6 Oct. te Dresden, 7 's morgens ten 6 uur uit Dresden, Meiszen, Seehausen, 8 Wurzen, 9 Eclenburg, 10—14 Düben, 15 Oct. Leipzig, Meusdorf, Delitsch, Connewitz, Losznig, Wachau, Liebertwolkwitz, Rednitz.
- 16 Oct. Wachau (veldslag), Meusdorf, Bivouac op het slagveld bij Liebertwolkwitz, 17 Oct. Thonberg, Rednitz, Lindenau, Stätteritz, onder de tent.
- 18 Oct. Delitsch, Probstheyda (veldslag), Thonberg, Connewitz, 's avonds te Leipzig in het hôtel de Prusse.
- 19 Oct. te Markranstedt, 20 defilé van Poserna, Weiszenfels, op den linker oever der Saale; 21 te Freiburg, Eckartsberge, 22 Ollendorf (in den nacht), Erfurt.
- 23 en 24 October te Erfurt, 25 te Gotha, 26 Vach, 27 Hüneveld, 28 Fulda, Schlüchtern, 29 Langen-Sebold, 30 in het bosch van Hanau (veldslag), Bivouac bij Hanau, 31 Oct. Frankfort am Main.
- 1 Nov. Höchst, 2 's morgens ten 3 uur te Mainz, 3—6 te Mainz, 7 ten 10 ure 's avonds uit Mainz, 8 op reis zonder opont-houd, en is den
- 9 Nov. 's avonds ten 3 uur te St. Cloud (vindt zijne drie broeders JOSEF, LOUWIJK en JERÔME als ontroonde koningen). Van den
- 10—19 Nov. te St. Cloud, van den 20—30 Nov. te Parijs en van 1—31 Dec. eveneens te Parijs.

1814.

- Van 1—24 Jan. 1814 te Parijs. Den 25 Jan. 's morgens ten 3 uur uit Parijs, te middernacht te Chalons Sur Marne, 26 Jan. te Vitry (neemt het opperbevel over); 27 St.-Dizier, 28 Eclarorow, Montier en Der, 29 Mezières, 30 en 31 Jan. Brienne.
- 1 Febr. 's morgens ten 4 uur uit het Kasteel van Brienne, la Rothière (veldslag), Brienne, 2 Febr. Rosnay, Piney, 3—5 Troyes, 6 Aux-Grès, 7—8 Nogent sur Seine, 9 Sezanne, 10 te Champaubert, 11 Ferme des Gréneaux, (Gevecht bij Montmitrail), 12 Nesle, tegenover Chateau Thierry, 13 Chateau-Thierry, 14 Vauchamps (slaat BLÜCHER); Montmitrail, 15 Meaux, 16 Guignes, 17 Nangis (slaat de voorboede van WITTEGENSTEIN en WREDE), 18 en 19 Surville bij Montereau, (18 Gevecht bij Montereau), 20 Brai, Nogent. 21 Nogent, 22 Chatres bij Mery, 23 Voorstad Noës van Troyes, 24—26 Troyes, 27 's morgens uit Troyes, Arcis aan de Aube 's middags (bij den pastoor van Herbisse) 28 Sezanne, Chateau Thierry.
- 1 Maart La Ferté Gaucher, Jouarre, 2 Ferté sous Jouarre, 3 Chateau Thierry, Bezu, St. Germain, 4 Fère en Tardenois, Fismes, 5 Berry au Bac, 6 Corbeny, 7 Craone, Bray en Lannois, 8—10 Chavignon (9 en 10 Slag bij Laon), 11 's morgens te Soissons, 12 te Soissons, 13 ten 7 uur des morgens uit Soissons, 14 ten 2 uur 's morgens te Rheims, 15 en 16 Rheims, 17 's morgens uit Rheims, Epernay, 18 Fère Champenoise, 19 te Mery en Planey, 20 te Arcis sur Aube (veldslag), 21 Comme puis, 22 Frinicourt, Plessis-ô-le-Comte, 24 Doulevant, 25 en 26 St. Dizier, 27 Vitry, St. Dizier, 28 Doulevant, 29 Doulevant, Troyes, 30 Ville Neuve sur Vannes; Cour de France, ten 10 uur 's avonds te Fromenteau (Parijs kapituleert na een voorafgeganen veldslag den 30). Den
- 31 Maart 's morgens ten 6 uur te Fontainebleau (intogt van de verbondenen in Parijs).
- Van 1—10 April te Fontainebleau (2 April decreeteert de Senaat de afzetting van NAPOLEON).
- 11 April, NAPOLEON doet te Fontainebleau afstand van den troon, in eenen ouderdom van 44 jaren en 8 maanden.

IV. NAPOLEON als Souverein van Elba (van 12 April 1814—19 Maart 1815).

- Van 12—19 April 1814 te Fontainebleau, 20. vertrek des middags 21 te Briare, 22 Nevers, 23 Roanne, 24 Lyon, 25 Valence, 26 Saint Cannat, Aix, Le Luc, 27 en 28 Fréjus.

- 29 April 's avonds ten 8 uur aan boord van het engelsch fregat: «Indomtée.»
- 30 April in volle zee.
- 1—3 Mei eveneens.
- 4 Mei 's namiddags ten 4 uur in Porto Ferrajo, 5—31 Mei op het eiland Elba en daar tot het einde van het jaar (24 Mei sterft JOSEPHINE. — 30 Mei vrede van Parijs).

1815.

- Van 1 Jan. — 25 Febr. 1815 bevindt NAPOLEON zich op het eiland Elba, en verlaat den 26 Febr. 's avonds ten 3 uur aan boord van de brik: «Inconstant,» is den
- 27 en 28 Febr. in volle zee, ontscheept den
- 1 Maart 's avonds ten 4 uur in den golf Juan, reist 's avonds ten 11 uur van daar naar Cannes, verlaat Cannes den
- 2 Maart vertrek met het aanbrenken van den dag, gaat door Grasse, St. Vallier en is 's middags ten 2 uur te Seranon. Den
- 3 Maart 's morgens ten 10 uur te Castellane, 's avonds ten 7 uur te Barême.
- 4 Maart, Malyay; dineert te Digne, 5 Gap, 6 's middags ten 2 uur uit Gap, St. Bonnet, Corps, 7 's avonds te Grenoble, 8 Grenoble, 9 Bourgoin, 10 's avonds ten 9 uur in de voorstad la Guillotière, Lyon. 11 en 12 te Lyon, 13 's namiddags te 3 uur te Villefranche, 's avonds ten 7 uur te Maçon, 14 Tournus, Chalons sur Saône, 15 Autun, 16 Avallon, 17 Ontbijt te Vernanton, Auxerre. 18 Auxerre, 19 Pont sur Yonne.

V. NAPOLEON in de honderd dagen (van den 20 Maart tot den 22 Junij 1815).

- Den 20 Maart 1815 's morgens ten 4 uur komt NAPOLEON te Fontainebleau en 's avonds ten 10 uur te Parijs. (1)
- Van den 21 Maart tot den 11 Junij blijft NAPOLEON te Parijs; verlaat het den
- 12 Junij 's morgens, ontbijt te Soissons, en blijft 's nachts te Laon.
- 13 Junij Avesnes, 14 Beaumont, 15 des middags te Charleroi (grijpt de Pruisen aan), 16 Ligny (veldslag). — Fleurus.
- 17 Slagveld van Ligny, Marchais, La Haye Sainte, Sommet des Six, V. Pachthoeve, Belle Alliance. Voor la Haye Sainte. Terugtoegt. Ten 11 uur 's avonds te Gemappes.
- 19 Junij 's morgens ten 1 uur te Quatre-Bras, ten 6 uur te Charleroi, ten 8 uur te Philippeville, vertrek des middags. Komt den
- 20 Junij 's namiddags ten 4 uur te Laon, en den
- 21 » 's morgens ten 8 uur te Parijs (Elysée).
- 22 » doet NAPOLEON te Parijs in het Elysée afstand van den troon.

VI. NAPOLEON BONAPARTE in ballingschap op St.-Helena, en tot aan zijnen dood (van den 23 Junij 1815—5 Mei 1821).

- Den 23 Junij 1815 blijft NAPOLEON nog te Parijs, is den 24—28 Junij te Malmaison, reist den 29 af naar Rambouillet, 30 Julij te Tours.
- 1 Julij Poitiers, Niort, 2 Surgères, 3—7 te Rochefort.
- Den 8 Julij scheept NAPOLEON zich op het fregat «La Saal» in, blijft van den
- 9—13 Julij op de reede van Rochefort, is den 14 op het eiland Aix, en wordt den 15 Julij op den «Bellerophon» overgebracht.
- Den 16 aan boord van den «Superbe» en weder terug op den «Bellerophon;» blijft van den
- 17—21 Julij op den Bellerophon en van den

(1) De volgende uittreksels uit den «Moniteur» van Parijs bewijzen, hoe schielijk de fransche pers toen hare kleuren wisselde, om zich van den laagsten trap van nietswaardige vergoizing, op den ladder van het Servilismus tot de hoogste vereering te verheffen.

Den 19 Febr. «De verdelger van het menschelike geslacht heeft een beschermend verbod gesloten (met wien?)»

Den 28 Febr. «De Corsikaan heeft het eiland Elba verlaten.

Den 7 Maart «BONAPARTE is in Provence geland.

Den 11 Maart «De generaal BONAPARTE is Grenoble binnen getrokken.

Den 17 Maart «De Keizer is in Lyon ontvangen geworden.

Den 20 Maart «Zijne Keizerlijke Majesteit wordt op het kasteel der Tuilerien verwacht.

- 22—31 » insgelijks. Baai van Torbay aan de engelsche kust.
 Van den
 1—3 Augustus in de baai van Torbay.
 4 en 5 » Reede van Plymouth.
 Den 6 » wordt NAPOLEON op den « Northumberland » over-
 gebracht. Van den
 7—10 Aug. in de baai van Torbay, 11 Aug. uit het kanaal,
 en van 12 Aug.—13 Oct. in volle zee.
 16 Oct. (de verjaring van den slag bij Leipzig). In de haven van
 St. Helena.
 17 Oct. Ontscheping (na eene vaart van 100 dagen).
 Van 18 Oct.—16 Dec. te Ronces bij de heeren BALCOMB, en van den
 17—31 Dec. 1815 te Longwood.
 De jaren 1816—1821 te Longwood.
 Den 5 Mei ten 5 uur en 49 minuten des morgens stierf NAPO-
 LEON te Longwood, op het eiland St. Helena, in eenen ouder-
 dom van 51 jaren, 8 maanden en 21 dagen.—Zijne laatste
 gedachte was Frankrijk, zijn laatste gevoel zijn zoon (die in
 December 1833 gestorven is, zijn laatste woord « Force d'ar-
 mées » (1). Hij wordt den
 9 Mei met alle eerbewijzingen aan eenen generaal van den hoogsten
 rang verschuldigd, op het eiland begraven. Den
 15 Oct. 1840 wordt NAPOLEONS lijk opgegraven, ten 2½ uur zet
 zich de togt in beweging en nog denzelfden dag wordt het
 lijk aan boord van de « Belle Poule » ingescheept.
 16 Oct. Lijkdienst.—Den 18 ligtte de « Belle Poule » het anker
 en liet het den
 30 Nov. 's morgens ten 5 uur, na een vaart van 42 dagen in de
 haven van Cherbourg vallen.
 Den 9 Dec. landde het lijk in Havre aan, den 14 te Courbevoye
 op franschen bodem, en den
 15 Dec. 1840 volgde de plegtige bijzetting in den Dôme des
 Invalides te Parijs, nadat den
 28 Julij 1833, LOBEWIJK PHILIPS, Koning der Franschen; NAPO-
 LEONS standbeeld weder op de « colonne de la grande armée »
 op de Place Vendôme te Parijs, had doen stellen.

(1) Milit. Conversat. Lexikon, Bd. VI, S. 61.

NAPOLEONS REIZEN.

	DUITSCHÉ MIJLEN.	
	TE LAND.	TER ZEE.
1778. Van Ajaccio door Itale naar Parijs. . .	200	40
1779—1786. In Frankrijk.	230	—
1787—1788. In Frankrijk en naar Corsika met verlof	300	70
1789—1790. Evencens	225	70
1791—1792. Evencens, tweemaal naar Corsika. Tot 21 Sept. (1 Vendém.) 1793 op Corsika, naar Frankrijk terug, naar Parijs en voor Toulon. In het jaar II en III der Republiek. In Frank- rijk en op het Genuesche.	435	105
In den veldtogt van 1796 in Itale en tot den vrede van Campo Formio (17 October 1797). Het overige van 1797 in Itale, Savoye en Frankrijk. 1798—1799. Reis langs de kusten en naar Egypte. In Egypte	395	35
Van Egypte over Corsika naar Parijs.	300	—
385	—	
115	360	
BONAPARTE als officier der artillerie en generaal der Republiek	4650	1030

	DUITSCHÉ MIJLEN.	
	TE LAND.	TER ZEE.
1800. In Frankrijk, Itale en naar Parijs terug.	270	—
1801. Tallooze kleine togten van Parijs naar Mal- maison en terug, die niet berekend kunnen worden; even zoomin de latere veelvuldige naar St. Cloud, Trianon enz.	—	—
1802. Reis langs de kusten in het Westen van Frankrijk en naar Parijs terug.	200	5
1803—17 April 1804. Reis door het Noorden van Frankrijk, Belgie en enige zeekusten. . . .	340	—
BONAPARTE als Consul.	810	5
Van 18 April 1804 tot het einde van het jaar. Verschillende reizen naar Boulogne. Langs de kusten van Belgie. Den Rijn op tot Mainz en over den Hundsrück naar Parijs terug.	330	—
1805. In het Zuiden van Frankrijk, Piemont, Itale, tot Modena, naar Parijs terug; Bou- logne en weder naar Parijs.	465	—
De veldtogt in Beieren en Moravie (Austerlitz), Munchen.	300	—
1806. Van Munchen naar Frankrijk terug en dikwijls naar Rambouillet.	150	—
De veldtogt in Saxon (Jena), Polen, Pruissen, en tot den vrede van Tilsit (9 Julij 1807). . .	470	—
1807. Van Tilsit door Saksen, Beieren, over Straatsburg naar Parijs terug.	255	—
In het Zuiden van Frankrijk, in Itale en naar Parijs terug	375	—
1808. Naar Bayonne, de zuidwestelijke kusten van Frankrijk en naar Parijs terug.	270	—
Naar Erfurt en naar Parijs terug.	210	—
De veldtogt in Spanje en naar Parijs terug. . .	355	—
1809. De veldtogt in Oostenrijk en naar Parijs terug	505	—
1810. In Belgie, Holland en naar Parijs terug.	265	—
1811. In het Zuiden van Frankrijk, naar Bou- logne, Holland, den Rijn tot Bonn en naar Parijs terug	360	25
1812. De veldtogt in Rusland en naar Parijs terug.	820	—
1813. De veldtogt in Saksen (Leipzig).	420	—
1814. De veldtogt in Frankrijk en naar Elba. .	310	40
NAPOLEON als Keizer.	5860	65
1815. Terugkeer van Elba naar Parijs	125	40
De veldtogt der « 100 dagen »	75	—
NAPOLEON weder als Keizer.	200	40
Van Parijs naar Rochefort.	30	—
Van Rochefort naar Plymouth, circa	—	100
Van Plymouth naar St. Helena, circa 70 breedte- graden.	—	1030
NAPOLEON in Ballingschap.	30	1150
RECAPITULATIE.		
1) BONAPARTE, generaal der Republiek.	4650	1030
2) » als Consul	810	5
3) NAPOLEON Keizer.	5860	65
4) » weder als Keizer	200	40
5) » in Ballingschap.	30	1150
Totaal.	11550	2290

13840 MIJLEN.

De beide uiterste punten welke NAPOLEON in zijne veertien veldtogten in Europa bereikt heeft, zijn Madrid en Moskau; beide leggen in regte linie 30 breedte-graden of 450 mijlen uit elkander.